

PREKMURSKI ROMI OD 1941 DO 1955

RAZISKOVALNA NALOGA

ZGODOVINA

Avtorici: Živa Horvat
Nuša Škrilec

Mentorica:
Janja Adanič Vratarič

Murska Sobota, februar 2025

POVZETEK

Za raziskovanje naslovne teme sva se avtorici raziskovalne naloge odločili, ker je trenutno romska problematika v Republiki Sloveniji zelo aktualna. Sami živiva v okolju, kjer so Romi pomemben del naše skupnosti in želiva razumeti, zakaj je v družbi še danes toliko predsodkov glede Romov in zakaj tega kot družba nismo sposobni preseči.

V sklopu najine raziskave sva najprej pregledali dostopno literaturo, saj sva v začetku želeli pisati o prekmurskih Romih med 2. svetovno vojno. Nato sva izvedli intervju z gospo Moniko Sandreli. Najina intervjuvanka nama je podala širši pogled na romsko problematiko, zato sva se odločili, da bova pregledali arhivsko gradivo o Romih v Prekmurju v Enoti za Prekmurje Pokrajinskega arhiva Maribor.

Po pregledu gradiva sva arhivsko gradivo, ki je obsegalo obdobje od 1950 do 1955, razdelili na tri področja. Prvo področje predstavljajo arhivski dokumenti Ljudskega odbora mestne občine Murska Sobota, druga skupina gradiva so dokumenti Osnovne šole Sobota, tretja skupina so dokumenti, ki spadajo pod Okrajni ljudski odbor Lendava.

Pregledali sva tudi arhivsko gradivo dr. Vaneka Šiftarja, ki se je aktivno ukvarjal z romsko problematiko, in našli spis o prekmurskih Romih v času 2. svetovne vojne, ki je prav tako del najine raziskovalne naloge.

Zbrano gradivo sva analizirali, primerjali in na koncu prišli do ugotovitve, da si je oblast vsaj v Prekmurju takoj po koncu 2. svetovne vojne prizadevala, da bi rešili predvsem stanovanjsko in šolsko romsko problematiko v Prekmurju. Uspehi niso bili vidni čez noč, so pa v Prekmurju vsekakor vidni danes. Pomembno je poudariti, da pri tem sodelujejo vsi prebivalci te pokrajine, tako Romi kot Neromi.

Ključne besede: Romi, Prekmurje, prekmurski Romi, 2. svetovna vojna, 50. leta 20. stoletja.

ABSTRACT

For the research on the title theme, we, the authors of the research paper, decided, because the current theme of the Romani problem in the Republic of Slovenia is a very popular topic. We both live in an environment where the Romani people are an important part of our community, and we want to understand why society still has prejudiced opinions about the Romani people, and why we as a community are unable to overcome them.

In the complex of our work, we first looked at the available literature, since at first we wanted to write about Prekmurski Roma in the time period of the Second World War. After that, we did an interview with Mrs Monika Sandreli. Our interviewee gave us a larger picture of the Romani issue, and after that we decided that we would look through the archival material about the Romani of Prekmurje in the Units for Prekmurje of the Regional Archive Maribor.

After reviewing the material, we divided the archive material, which covered the period from the year 1950 to 1955, into three areas. The first field is represented by archive documents of the People's Committee of the City of Murska Sobota; the second area of materials are documents of the Primary School Sobota and lastly, the third are documents which belong to the Lendava District People's Committee.

We also looked over the archived material of the late dr. Vanek Šiftar, who was actively engaged in the Roma issue, we also found an essay about the Roma of Prekmurje at the time of World War 2. In addition, it is used in our research paper.

We analyzed our collected material, compared them and, in the end, came to the conclusion that at least the government agencies in Prekmurje, immediately after the end of the Second World War, tried to solve the housing and schooling issues of the Roma people in Prekmurje. The successes were not visible overnight, but they are certainly visible today in Prekmurje. It is important to stress that all the inhabitants of this province, both Roma and non-Roma, are a part of this.

Key words: Roma, Prekmurje, the Roma of Prekmurje, World War II, 1950s, 50s of the 20th century

ZAHVALA

Za pomoč pri raziskovalni nalogi se zahvaljujema Nataliji Bračun, profesorici angleščine, ki je lektorirala angleški del povzetka naloge.

Še posebej se zahvaljujema gospe Moniki Sandreli, njenemu možu gospodu Jožeku Horvatu Mucu in njenemu očetu Mariu Sandreliju, ki so nama namenili čas in podali pomembne podatke ter informacije. Bili so nama velik navdih za pisanje.

Zahvaljujema se tudi gospe Blanki Ambruž, ki nama je pomagala pri iskanju zelo pomembnega gradiva iz arhiva.

Posebna zahvala pa velja najini učiteljici in mentorici Janji Adanič Vratarič, ki nama je večkrat priskočila na pomoč, tudi pri lektoriranju. Hvala za vse nasvete in pomoč, ki sva jo dobili pri raziskovanju in izdelavi raziskovalne naloge.

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE	5
1 UVOD	7
2 NAMEN NALOGE	7
3 CILJI RAZISKOVALNE NALOGE	7
4 TEORETIČNI UVOD	9
<i>4.1 Druga svetovna vojna na Slovenskem</i>	9
<i>4.1.1 Druga svetovna vojna v Prekmurju</i>	10
<i>4.2 Slovenija od konca 2. svetovne vojne do 1955</i>	13
<i>4.2.1 Prekmurje od konca 2. svetovne vojne do 1955</i>	14
5 EMPIRIČNI DEL	15
<i>5.1 Uporabljeni pripomočki, postopek zbiranja in obdelave podatkov</i>	15
<i>5.2 Intervju z gospo Moniko Sandreli</i>	16
<i>5.3.1 Arhivski dokumenti o romski problematiki Ljudskega odbora mestne občine Murska Sobota</i>	22
<i>5.3.2 Arhivski dokumenti o romski problematiki Osnovne šole Sobota</i>	28
<i>5.3.3 Arhivski dokumenti o Romih Okrajnega ljudskega odbora Lendava</i>	32
6 RAZPRAVA	35
7 ZAKLJUČEK	37
8 LITERATURA IN VIRI	38
9 PRILOGE	39

KAZALO SLIK

Slika 1: Fotografiji Vaneka Šiftarja (levo na obeh slikah)	11
Slika 2: Gospa Monika Sandreli (na fotografiji) nama je dala navdih za raziskovalno nalogo	16
Slika 3: Grob talcev (pradedka in dedka gospe Sandreli in drugih)	18
Slika 4: Jožek Horvat Muc, Nuša Škrilec, Mario Sandreli, Živa Horvat in Monika Sandreli	20
Slika 5: Dokument o vprašanju razselitve Romov	22
Slika 6: Dokument o rešitvi ciganskega vprašanja	24
Slika 7: Pismo 9. 4. 1954	25
Slika 8: Predlog za komisijo za cigansko vprašanje	26
Slika 9: Cigani, šolski obisk	28
Slika 10: Šolski obisk Ciganov	29
Slika 11: Predlog za upravno kaznovanje	30
Slika 12: Podatki o ciganih, Dolnja Lendava	33
Slika 13: Podatki o Romih v Dolgi vasi	34

1 UVOD

Sva Živa Horvat in Nuša Škrilec, dijakinji 3. letnika ekonomske gimnazije na Ekonomski šoli Murska Sobota, srednji šoli in gimnaziji. Za raziskavo o življenju prekmurskih Romov v času od 1941 do 1955 sva se odločili, ker je življenje Romov aktualna tema in sva mnenja, da predsodki o njih izhajajo iz naše skupne preteklosti.

Kot izhodišče nama je služil intervju z gospo Moniko Sandreli, ki je predstavnica Romov v Prekmurju, zavzema se za izobraževanje Romov o romski kulturi in jeziku ter si hkrati zelo prizadeva, da mladi Romi ne pozabijo na svojo identiteto. Je vnukinja enega izmed ubitih Romov, ki so jih Madžari ubili ob koncu 2. svetovne vojne v Turnišču.

Pregledali sva tudi dostopno arhivsko gradivo o Romih v Pokrajinskem Arhivu Maribor, Enoti za Prekmurje. Ker je največ arhivskega arhiva bilo o prvem desetletju po vojni, sva se osredotočili na to obdobje, hkrati pa sva na podlagi pričevanja gospe Sandreli in zapiskov doktorja Vaneka Šiftarja orisali položaj Romov v Prekmurju med drugo svetovno vojno.

2 NAMEN NALOGE

Najin namen je raziskati življenje in delovanje Romov v času od leta 1941 do 1955. Želiva razumeti, zakaj je v družbi še danes toliko predsodkov glede Romov in kaj so razlogi za to. Hkrati naju je za temo raziskovalne naloge navdihnila gospa Sandreli, ki nama je po pogovoru dala veliko iztočnic za raziskavo o tem, zakaj Rome tudi v 21. stoletju nekateri ne sprejemajo kot enakovreden del naše družbe, in če želimo razumeti sedanost, moramo poznati preteklost, zato sva se lotili te raziskave.

3 CILJI RAZISKOVALNE NALOGE

Cilj najine raziskovalne naloge je dokazati, da moramo razumeti odnos oblasti do Romov v preteklosti, da lahko razumemo odnos Romov do oblasti danes. Želiva raziskati, kakšen je bil odnos med Romi in oblastjo med drugo svetovno vojno in v prvem desetletju po njej.

Pred raziskavo sva si postavili naslednje hipoteze:

1. Nad Romi se je v času druge svetovne vojne tudi v Prekmurju izvajal genocid.
2. Oblast si je v prvem desetletju po 2. svetovni vojni prizadevala za boljšo vključenost Romov v družbo, vendar Romi sami za to niso bili dovzetni.
3. Šolski sistem si je v prvem desetletju po 2. svetovni vojni prizadeval, da bi se romski otroci vključili v družbo.

4 TEORETIČNI UVOD

V teoretičnem uvodu bova najprej orisali stanje med drugo svetovno vojno na ozemlju današnje Slovenije in Prekmurja. Podrobneje se bova posvetili spisu dr. Vaneka Šiftarja, ki piše o položaju Romov v Prekmurju v času druge svetovne vojne. Povzeli pa bova tudi razmere v Jugoslaviji v prvem desetletju po vojni.

4.1 Druga svetovna vojna na Slovenskem

Druga svetovna vojna se je v Jugoslaviji začela 6. aprila 1941, ko so nemške čete prestopile jugoslovanske meje. Sprva je jugoslovanska vojska poskušala ohraniti meje. Vendar so se zaradi prevelikega pritiska okupatorjev morali premakniti v notranjost države. Počasi je nemška in italijanska vojska uspešno zavzela določene dele današnjega slovenskega ozemlja. Tako so si torej današnje slovensko ozemlje leta 1941 razdelili trije okupatorji. Nemška vojska je zavzela Gorenjsko, Štajersko, del Dolenjske in Mežiško dolino, italijanska vojska je okupirala Ljubljano z okolico, dele Notranjske in večino Dolenjske, Madžari so zavzeli večino Prekmurja (Štih idr., 2016, str. 590).

Protiokupatorska vstaja se je začela na Gorenjskem, poleti 1941 pa so že nastali odporniški oddelki na Štajerskem, okolici Ljubljane in Dolenjskem. Osvobodilno gibanje se je razvijalo razmeroma počasi in glede na različne razmere na različnih delih Slovenije z drugače uspešnimi rezultati. Od jeseni leta 1941 je voditelje Osvobodilne fronte k stopnjevanju oboroženega odpora pozivalo tudi jugoslovansko komunistično vodstvo. Kljub okupatorjevemu pritisku na prebivalstvo se je partizansko gibanje spomladi 1942 znova okrepilo. Del slovenskih politikov se je med drugo svetovno vojno odločil za kolaboracijo z okupatorji in hkrati za odkrit boj proti komunistom in Osvobodilni fronti (Štih idr., 2016, str. 599–608). Tako se je hkrati z drugo svetovno vojno na Slovenskem odvijala državljanska vojna.

Zavezniki so kot osvobodilno vojsko priznali partizansko vojsko. Po razpadu Kraljevine Jugoslavije 1941 so bili namreč komunisti s partizani, ki so jih vodili, edino odporniško gibanje, ki je zajelo veliko večino ozemlja predvojne Kraljevine Jugoslavije (Štih idr., 2016, str. 625, 630).

Boji na Slovenskem so se uradno končali ob kapitulaciji Nemčije 9. maja 1945, zadnje nemške enote na Slovenskem pa so se predale 15. maja 1945 na Poljanah na Koroškem. Komunistična partija je na Slovenskem prevzela oblast 5. maja, ko je Slovenski narodnoosvobodilni svet imenoval Narodno vlado Slovenije. V zaključenih vojaških operacijah so se ob umiku iz Ljubljane poleg nemške vojske, četnikov in drugih sodelavcev okupatorja proti Avstriji začeli zaradi strahu pred nasiljem umikati tudi slovenski domobranci, predstavniki ljubljanske pokrajinske uprave, Narodni odbor za Slovenijo in okoli 6000 civilistov. Večina od okoli 12.000 vrnjenih domobrancev je bila pobitih (Režek idr., 2022, str. 208–211).

4.1.1 Druga svetovna vojna v Prekmurju

Prekmurje so najprej zasedli Nemci in ga nato 16. aprila 1941 na svečanosti v Murski Soboti predali Madžarom. Pod madžarsko okupacijo se je znašlo okoli 90.000 prebivalcev, med njimi je bilo okoli 15.000 Madžarov. Upravno se je vzpostavilo stanje, kot je bilo pred koncem 1. svetovne vojne. Prekmurje je bilo razdeljeno na lendavski in soboški okraj, kar je madžarski parlament potrdil z zakonom, sprejetim 16. decembra 1941, s katerim je po dobrih dveh desetletjih južne pokrajine ponovno priključil k Madžarski. Po nemški zasedbi Madžarske marca 1944 so na osnovi antisemitskih zakonov sledile deportacije prekmurskih Judov v koncentracijska taborišča. Večina jih je bila usmrčena aprila in maja 1944 v Auschwitzu. Tudi slovenskim uradnikom, učiteljem in primorskim kolonistom, ki so zaradi grozot soške fronte in nato fašizma svoje novo domovanje v obdobju Jugoslavije našli v Prekmurju, ob takratni državni meji med Jugoslavijo in Madžarsko (obmejni kraji Benice, Petišovci, Pince, Kamovci in Dolga vas), madžarski okupator ni prizanesel. Primorski naseljenci so bili prisilno izseljeni in kot t. i. neavtohtoni Prekmurci junija 1942 internirani v madžarsko taborišče Sárvár. Slovenci v Prekmurju so se morali spet navaditi na jezikovna preimenovanja v madžarščino, na madžarski izobraževalni sistem ter vsesplošni nadzor represivnih organov. Oborožen partizanski odpor je bil ob začetku okupacije zatrt, ves čas pa je obstajal tihi odpor izobražencev, ki so jih obsodili na več procesih. Prekmurje je bilo osvobojeno v štirih dneh, od 30. marca do 4. aprila 1945, osvobodili pa so ga vojaki Rdeče armade in partizani Prekmurske čete (SIstory, b. d.).

4.1.1.1 Romi v Prekmurju v času okupacije

Kot glavni vir za življenje prekmurskih Romov v času 2. svetovne vojne nama je služil spis dr. Vaneka Šiftarja¹, ki sva ga našli v murskosoboškem arhivu.

Slika 1: Fotografiji Vaneka Šiftarja (levo na obeh slikah)

(Vir: SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218)

Po zasedbi Prekmurja s strani Nemcev leta 1941 so okupatorji imeli načrt za "preselitev Ciganov", ki ga niso uspeli izvršiti. Med časom madžarske okupacije so Romi imeli odprto pot le na Madžarsko in deloma v Medžimurje, ki je bilo takrat tudi pod madžarsko okupacijo. Okupatorjev prvi ukrep je bila prepoved uporabe koles in vzgajanje psov. Madžarski okupatorski žandarji so nadaljevali nočne preglede po romskih naseljih in so uvedli dnevno ter nočno dežurstvo. Dežurni, ki so jih namestili žandarji, so vpisovali vsakogar, ki se je za noč oddaljil od svojega naselja. V okolici Murske Sobotne je bila kontrola Romov še posebej poostrena, saj je madžarski okupator menil, da ni zadosti varovana (Horvat Muc, 2022, str. 6).

Oblast je vse bolj izolirala vsa romska naselja, večina jih je bilo nepismenih s slabim poznavanjem knjižne slovenščine, del jih je bil na cesti in končno ni bilo organizacije, ki bi se politično ukvarjala z njimi. Le redki so bili stalno zaposleni in le oni so bili posredno nekoliko

¹ Vanek Šiftar se je rodil 26. maja 1919 na Petanjcih. Osnovno šolo je obiskoval na Tišini, nižjo gimnazijo v Murski Soboti, višjo pa na Ptuj, kjer je leta 1938 maturiral. Šolanje je nadaljeval na pravni fakulteti v Ljubljani, vendar ga je moral leta 1941 zaradi vojne prekiniti. Nadaljeval je po osvoboditvi, leta 1952 diplomiral in se začel takoj poklicno ukvarjati s pravom na različnih delovnih mestih in funkcijah. Leta 1965 je doktoriral iz družbenopolitičnih znanosti na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Leta 1968 je postal docent na Pravni fakulteti v Ljubljani, leta 1974 bil izvoljen v naziv izredni in leta 1981 v naziv redni profesor za ustavno in delovno pravo. Predaval je tudi na podiplomskem študiju v Zagrebu in nekaj časa na Teološki fakulteti v Mariboru. Sodeloval je na številnih kongresih in posvetovanjih doma in v tujini, z opaženimi in kasneje objavljenimi referati. Zavzemal se je tudi za kulturno in znanstveno sodelovanje s tujino. Zanimala ga je tudi politika, hkrati pa je proučeval še samoupravljanje in družbeno upravljanje, javno mnenje, lokalni tisk ter socialna vprašanja Pomurja (na primer Rome). Že od dijaških let dalje je občasno pisal pesmi. Umrl je 8. novembra 1999 v Murski Soboti (Papp, 2019).

bolj informirani. Drugače pa so malo več informacij imeli Romi, ki so živeli na severozahodnem delu Prekmurja (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218).

Ko so nacisti začeli reševati cigansko vprašanje tega območja, so se Romi med sabo informirali prek sorodstvenih zvez. Po zapisih Zveze borcev in odborov divizij je bilo malo Romov med aktivnimi borci. Možno, da jih je bilo več, vendar so imeli slovenska imena in se niso izdajali kot Romi. Odnosi okupatorjev do Romov so se razlikovali, italijanski in madžarski sta v primerjavi z nemškim bila še dokaj človeška. Ko so Prekmurje zasedli Nemci, so bile govornice, da bi se naj pripravljala izselitev Romov. Ko so pokrajino zasedli Madžari, so nadaljevali s poostrenim protiromskim režimom. Romi so zaradi tega dobili številne prepovedi in tudi dodatna dela. Če se niso držali ukazov, jih je kontrola lahko pregnala nazaj na delo, medtem pa so jih pretepli, če jih ni doletela hujša kazen (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218).

Med mobilizacijo Prekmurja jeseni 1943 so Madžari mobilizirali tudi Rome. Prav tako kot tudi ostali so Romi v tem času dezertirali in se skrivali. Leta 1944 po nemškem zavzetju Madžarske se je stanje samo še poslabšalo (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218).

Začela se je oblast podivjanega terorja, kjer je oblast ubijala dezerterje – mobilizirance, skrivače, predvsem tiste, ki se niso odzvali na poziv v vojsko in predvsem člane narodnoosvobodilnega gibanja. Čeprav ni točnih podatkov, so med ustreljenimi bili tudi Romi. Ko so v začetku 1945 začeli s čistko terena, so prvi na vrsti bili Romi. Oblast je morala popisati vse, ki niso spadali v zaledje vojaških operacij. V tem času je bila formirana Prekmurska četa, ki se je borila za osvoboditev Prekmurja. Aprila 1945 se je ta spremenila v prekmursko brigado. Do formiranja le-te ne zasledimo Romov v imenovani vojaški enoti (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218).

Ko je na osvobojenem območju OF prevzela oblast, je glavno poveljstvo partizanskih čet izdalo Navedbo o gibanju civilnega prebivalstva. Partizanski štabi posameznih vojaških enot so izdali svoje tovrstne zaščitne predpise, ki so omejevali civilno prebivalstvo, da niso smeli zapustiti osvobojeno območje, da niso smeli potovati iz kraja v kraj ... Če se niso držali ukrepov, so prebivalci dobili tudi kazni. Vsi ukrepi so močno »prizadeli« predvsem neustaljene Rome. Med Romi so številni bili kaznovani s smrtjo zaradi kršitve prepovedi gibanja civilnega prebivalstva. Po osvoboditvi v Sloveniji ni zbranih podatkov, da bi bil obsojen Rom zaradi sodelovanja z okupatorjem (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218).

Okupatorji so kruto ubijali Rome v zaporih in taboriščih po okupirani Jugoslaviji. Pošiljali so jih v tako imenovane tovarne smrti. V monografskem zborniku Dachau je zapisano, da so pripeljali 135 ciganov, ki jih v taborišču niso registrirali. Dva dni kasneje pa so jih postrelili na strelišču. 7. marca 1943 je v taborišče Auschwitz-Birkenau prispel transport 897 Romov in 510 Rominj. 2. decembra 1943 so poslali iz Novega Mesta 77 Romov, med njimi 20 otrok 5–10 let. Ti se niso nikdar več vrnil domov (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218).

Po besedah dr. Šiftarja je bil položaj Romov v času "*narodnoosvobodilne vojne in socialistične revolucije zanemarjen, neutemeljeno celo zapostavljen. Vendar se je ta narod skozi trpljenje in zverinsko preganjanje vse bolj osveščal in se približeval delavskemu razredu, dokler se ni med drugo svetovno vojno strnil z borci proti fašizmu. S svojim krvavim trpljenjem so prispevali k bratstvu in enotnosti, saj jim je to prineslo prihodnost s prebujeno narodno zavestjo*" (SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218)².

4.2 Slovenija od konca 2. svetovne vojne do 1955

Po osvoboditvi izpod okupatorske oblasti se je prebivalstvo privajalo na novo oblast. Že v maju in juniju 1945 so brez sojenj izvajali poboje številnih pripadnikov domačih z okupatorjem sodelujočih enot in civilistov. Takrat so tudi z novimi zakoni revnejši kmetje dobili zemljo in za ženske se je odobrila volilna pravica (Hozjan, 2021, str. 199).

Za prva povojna leta je bila značilna obnova države v smislu infrastrukture, gospodarstva in družbenega modela ter z različnimi prostovoljnimi delovnimi urami. Vso kmetijsko proizvodnjo so organizirali po sovjetskem vzorcu. Vsekakor pa je prvo desetletje po osvoboditvi veljalo za leta splošnega odpovedovanja vsemu. Vendar se v celoti niso odpovedovali prav vsi. Sistem preskrbe je imel precej izjem, saj so posamezniki, npr. nosečnice, dobivali posebne nakaznice. Vojaški častniki, politični in oblastni funkcionarji ter uslužbenci varnostnih struktur so imeli raznovrstne privilegije (Hozjan, 2021, str. 199, 200).

² Prva stran spisa dr. Šiftarja je Priloga 1 tej raziskovalni nalogi.

4.2.1 Prekmurje od konca 2. svetovne vojne do 1955

Takoj po vojni je Prekmurje spadalo pod mariborsko okrožje z okrajema Murska Sobota in Lendava s sedežem v Dolnji Lendavi. Leta 1952 sta se oba okraja združila v nov enovit murskosoboški okraj z novonastalimi občinami. Leta 1955 pa se je oblikovala pomurska regija s središčem v Murski Soboti (Hozjan, 2021, str. 210).

Od pozne pomladi 1948 (Titovega preloma s Stalinom) je tudi Prekmurje, enako kot vso državo, zajel večletni val stalinističnega obračunavanja. Številni Prekmurci so bili internirani na Goli otok, ob meji z Madžarsko pa so bili postavljeni bodeča žica ter razgledni stolpi in nameščeni oboroženi mejni stražarji (Hozjan, 2021, str. 215).

Kar se tiče gospodarstva, agrarna reforma v letih 1945–1946 ni prinesla izboljšanja položaja prekmurskega kmeta. Število kmetij, ki se niso bile sposobne preživljati samo z zemljo, se je po tej reformi še povečalo. To je pospešilo proces odseljevanja, dotedanji izrazito kmetijski značaj pokrajine pa se je pričel spreminjati (Hozjan, 2021, str. 214).

Petdeseta leta so med drugim prinesla razvijanje samoupravljanja, decentralizacijo gospodarskega sistema ter združitev Prekmurja in Prlekije v Pomurje. Z ustvaritvijo novega, dotlej neznanega zemljepisnega pojma Pomurje v petdesetih letih se je želelo umetno povezati prostor na obeh murskih bregovih, kar je ostalo nespremenjeno do danes (Hozjan, 2021, str. 216, 218).

5 EMPIRIČNI DEL

5.1 *Uporabljeni pripomočki, postopek zbiranja in obdelave podatkov*

Najino raziskavo sva začeli z zbiranjem in prebiranjem literature o Romih v Prekmurju. Po branju sva želeli zbrati še več podatkov o Romih v Prekmurju v času druge svetovne vojne, zato sva se srečali z gospo Moniko Sandreli, njenim možem mag. Jožekom Horvatom Mucem in gospodom Mariom Sandreljem, očetom gospe Monike.

Gospa Monika nama je v intervjuju pojasnila, kako ji je babica opisala dan, ko so v Turnišču med drugo svetovno vojno kot talca med drugim ustrelili njenega dedka. Dala pa nama je tudi pomembno izhodišče za raziskovanje življenja Romov po 2. svetovni vojni, saj je sama zelo aktivna na področju izobraževanja Romov. Zato sva se odpravili v Enoto za Prekmurje Pokrajinskega arhiva Maribor v Mursko Soboto. Pregledali sva gradivo o Romih v Prekmurju, ki se navezuje na prvo desetletje po 2. svetovni vojni. Našli sva tudi bogato arhivsko gradivo dr. Vaneka Šiftarja, ki vključuje zapiske o Romih, in sva ga prav tako vključili v najino raziskovalno nalogo.

Zbrano gradivo sva pregledali, ga primerjali in prišli do zaključkov, ki jih podajava v nadaljevanju najine naloge.

5.2 Intervju z gospo Moniko Sandreli

Slika 2: Gospa Monika Sandreli (na fotografiji) nama je bila navdih za raziskovalno nalogo

(Vir: lasten)

Zakaj Romi še danes težko zaupajo uradnim institucijam?

Že od prihoda iz Indije Romi niso bili sprejeti v okolje, v katerem so živeli, torej, vedno so živeli na obrobju. Na vsej poti iz Indije so na žalost imeli slabe izkušnje z večinskim prebivalstvom. Čeprav so ostali verjeli, da so Romi problematični v družbi, tudi njim ni bilo lahko. Že v času Marije Terezije, ko je bilo uveljavljenih veliko reform, so Romi občutili stisko, saj so jim prepovedali preseljevanje iz kraja v kraj, obrt, s katero so se preživljali v tistih časih ... Ukrep, ki je bil najbolj strašen, pa je bil ta, da je odvzemala otroke romskim staršem in jih dajala v prevzgojo. Družine so bile zaradi tega v veliki stiski. In zaradi tega Romi posledično niso zaupali institucijam, večinskemu prebivalstvu ... Te posledice so vidne še danes. Težko zaupajo v sistem in v državo.

Kaj pa v času druge svetovne vojne, se je nezaupanje v državo spremenilo?

Druga svetovna vojna je naredila samo še več škode. V tem času je bilo veliko romskih žrtev, o katerih se dolgo sploh ni govorilo. Na primer v Nemčiji so komaj po letu 2004 priznali, da je

med drugim bil storjen tudi genocid nad Romi³. Kar je velik zamik, če gledamo na dejstvo, da se je vojna končala leta 1945, čeprav so še po vojni bili poboji.

Kje vse so bili ti poboji v Sloveniji?

Na Dolenjskem so našli grobove. Danes je še vedno aktualno, kam se naj te žrtve pokoplje, ker se prebivalstvo ne zavzema dovolj za romsko skupnost in zgodovino, razen mi, ki se ukvarjamo z ozaveščanjem o tej problematiki. Si pa po mojem mnenju te žrtve zaslužijo vsaj spomenik oziroma spominsko ploščo.

Drugače pa je za nas Rome zelo pomemben 2. avgust, saj je v tej noči bilo pobitih več kot 4200 Romov in Sintov. Tej noči se reče tudi noč, ko so violine obmolnile. V noči z 2. na 3. avgust 1944 so nacisti izpraznili in uničili "Zigeunerlager" – romski del taborišča Auschwitz-Birkenau. V Prekmurju so naši predniki govorili o tem, vendar jih nihče ni jemal resno. Dolgo časa so ostali mislili, da so to le zgodbe, vendar se niso zavedali, da so resnične. Moja prababica je govorila o dogodku, ko so kot talca ubili njenega moža in sina, to pomeni mojega dedka in pradedka. Moja druga babica, po mamini strani, pa mi je govorila zgodbe o tem, kako kruto so se Madžari obnašali do njih v romskem naselju. Ko so govorili, da v Prekmurju ni bilo romskih žrtev nacističnega režima, sem omenila, da obstaja resnična zgodba o mojem dedku in pradedku, ki sta bila ustreljena kot talca v Turnišču. Pred kratkim sem tudi izvedela, da je to zgodbo tudi zapisal takratni turniški župnik oziroma dekan Ivan Jerič. Za mojo babico je to bilo zelo čustveno. Normalno, saj je šlo za njenega otroka in moža ter je to trpljenje in žalost prenesla tudi na nas. Težko živiš z nečim, zaradi česa se potem vedno sprašuješ, zakaj se je ravno tebi to zgodilo. Moja babica se je vedno spraševala, zakaj je imela takšno usodo.

Kdo pa so te žrtve in kaj se jim je zgodilo tisti dan?

Torej, šlo je za šest mladih Romov, ki so jih zaprli v šolsko klet, jih izpraševali, obljubili so jim, da bodo tiste, ki so očetje, trije od šestih Romov, oprostili in pustili ven. Vendar se to ni zgodilo. Prav tako so jih prisilili, da si izkopljejo grob, in nato so jih na krut način pobili.

Kaj se je zgodilo po tistem?

Potem jih je moja babica, sicer ne vem, kako je to zmogla, izkopala, jih oblekla, pripravila in dala zakopat v grob, v katerem sta sedaj skupaj moj dedek in pradedek. Ubili so jih 27. februarja

³ V evropskem parlamentu so o priznanju EU glede genocida Romov med drugo svetovno vojno razpravljali 2. februarja 2011 (Evropski parlament. Dobesedni zapisi razprav, 2. 2. 2011).

1945, le malo pred koncem vojne, vendar se je za njih končala prepozno. Moj oče je bil takrat star le eno leto in nekaj mesecev, vendar ga je to vseeno zaznamovalo za celo življenje.

Slika 3: Grob talcev (pradedka in dedka gospe Sandreli)

(Vir: lasten)

Tako da je bilo vseh šest talcev Romov?

Ja, njihova imena so tudi zapisana. Adolf Baranja je moj pradedek, Jožef Baranja pa moj dedek.

Je mogoče razlog zakaj ravno oni?

Zapisano je, da so jih našli v gozdu in so mislili, da so izdajalci. Zato so jih tudi izpraševali in mučili, kajti ko so jih izkopal, so našli udarce po celem telesu. Pretepli so jih samo, da bi nekaj izvedeli, vendar po mojem sploh nič niso vedeli in so bili nevtralni.

So še zapisi o dogodkih podobnih temu?

Zapisano je, kam so koga odpeljali, in zapisanih je več kot sedemindvajset žrtev iz Prekmurja. Za nekatere je zapisano, v katerem taborišču so bili, če so bili ubiti ali če so pobegnili. Največ jih je bilo v taborišča odpeljanih iz Novega Mesta, v Jasenovcu pa imamo tudi spomenik za žrtve iz tistega okolja. Tam je tudi zapisanih več kot 16.000 imen žrtev.

So mogoče romske žrtve označevali v taboriščih kot Slovane, Žide, Jugoslovane ipd.?

Ja, največkrat so jih označevali kot Žide. Obstaja tudi slika, na kateri je Sattela, Romkinja, dolgo so jo imeli za Judinjo. Tudi zaradi tega je bila številka pobitih Romov dosti manjša, kot je danes. Nekateri strokovnjaki tudi govorijo, da bi naj število pobitih Romov bilo približno enako številu pobitih Judov. S tem se jih veliko ne strinja, ampak če gledamo na to, da so jih veliko zamenjali, da jih niso opredelili kot Rome, je možno. Včasih se sprašujem, ali je sploh mogoče poplačati zamolčani spomin na to, da so Romi v drugi svetovni vojni doživljali podobne krivice kot Judje. In še noben ni posvetil večje pozornosti temu. Lahko se spominjamo na to, ne smemo pozabiti, vendar poplačano verjetno ne bo nikoli. Dobro pa je, da mlajše generacije ozaveščamo o tem, ker se na žalost zgodovina ponavlja v negativni smeri.

Kako pa mladim poveste in jih ozavestite o teh krutih zgodbah?

Omenimo, zakaj je pomemben drugi avgust, da se spominjamo tudi romskih žrtev, ker jih ni malo. Ne glede na to, da je težka tema, se moramo spominjati s spoštovanjem. Žalostno je, da ni veliko spominskih obeležij, kjer bi se jih lahko spominjali.

Obstaja pa skupina strokovnjakov, med katerimi je tudi Vera Klopčič, ki opozarja, da bi ta del zgodovine morali poučevati v šolah. Otroke moramo poučiti o tem ter jih opomniti in seznaniti, zakaj se romska skupnosti tudi tako obnaša in odreagira s strahom in nezaupanjem. Z vso to škodo in slabimi izkušnjami, ne le med drugo svetovno vojno, tudi po njej. Še v prejšnjem stoletju so v Romuniji Rome imeli za sužnje, in če so želeli govoriti v maternem jeziku, so jim odrezali jezike. Mogoče se tudi zato sedanje generacije ne želijo učiti romskega jezika. Zgodovina pa je pomembna, saj le tako lahko gradiš na prihodnosti.

Kako pa ste vi sprejeli to zgodovino, ko še niste imeli nikogar, ki bi vas o njej učil tako, kot vi učite danes mlade?

Ni bilo enostavno. Kot otrok sem hodila v Turnišče. Sprva nisem vedela, zakaj hodimo tja, mislila sem, da zaradi sejma, ki je 15. avgusta. Kot otrok sem seveda uživala, potem pa smo šli na grob in so tam bili vsi žalostni in mi ni bilo jasno, zakaj je tako. Spomnim se, da je enkrat tam bil en gospod, ki je živel v bližini Turnišča in je vedel, kaj se je zgodilo, o tem je govoril, vendar nekako po svoje, in jaz kot otrok tega nisem razumela. Čez čas sem potem izvedela, za kaj gre, in bilo mi je težko. Še težje pa je bilo, če je kdo rekel, da se z Romi ni nič dogajalo, da smo lahko veseli, da smo bili pod Madžari. Jaz sem rabila dolgo, da sem naredila mir s tem sama pri sebi. Mlajše generacije ne želim obremenjevati s tragičnimi dogodki, je pa pomembno,

da vedo in se zavedajo, da se je to dogajalo. Naša zgodovina je zares tragična in nevidna. Niti Romi je ne poznajo. Jaz pa sem odraščala z močnimi romskimi ženskami, zato je sedaj moje poslanstvo, da to zgodbo prenašam naprej.

Slika 4: Jožek Horvat Muc, Nuša Škrilec, Mario Sandreli, Živa Horvat in Monika Sandreli

(Vir: lasten)

O poboju v Turnišču je ohranjeno tudi pričevanje takratnega župnika Ivana Jeriča, ki ga je gospa Sandreli omenila v intervjuju in je dostopen na spletni strani SIstory. Citirava ga v nadaljevanju:

"Tretji dan po svojem prihodu v Turnišče so orožniki zalotili v polanskem logu 6 mladih ciganov, ki se niso odzvali pozivu k vojakom. Privlekli so jih v Turnišče. Komandant jih je vseh 6 obsodil na smrt. Poklical je okrožnega beležnika, da je pobral od njih podatke za mrliško knjigo. Beležnikova žena mi je prišla povedat, da so vsi obsojeni na smrt.

Medtem so si ob koncu pokopališča na moji njivi izkopali grob. V tem času sem se duhovno pripravil za posredovanje. Bilo je precej tvegano. Poveljnika Kissa sem prosil, naj jih preda vojnemu sodišču, ki je takrat poslovalo v Puževcih. Ni zaleglo nič, on da ima pravico jih obsoditi na smrt in sodbo izvršiti. Potem sem prosil, naj prizanese vsaj trem, ki so družinski očetje. Po daljšem prigovarjanju mi je obljubil, da bo tri očete izročili vojaškemu sodišču. Za ostale tri sem prosil, da jih spovem. »Ne, državljan, ki se ne odzove pozivu domovine, ki se vojskuje, ni vreden verskih tolažil, naj crkne kot svinja!« ... Ker ni bilo več časa, so jih privedli v en razred. Nudil se mi je strahoten prizor. Poveljnikova obljuba, da družinskih očetov ne bo streljal, ni držala, pripeljali so jih vseh šest. Morali so jih strahotno pretepati. Obraze so imeli

vse plave od udarcev, oči vse v krvi, po glavi debele otekline, roke polomljene od udarcev, prsti so jim viseli polomljeni kot cunje. Obleke so bile vse krvave. Ob tem groznem prizoru so mi solze zalile oči.

Ko sem jim povedal, da so na smrt obsojeni, se niso dosti zmenili za to. Potem sem jih pozval, naj obude kesanje in sem jim dajal odvezo.

Po odvezi so jih takoj gnali na morišče. Deset orožnikov jih je spremljalo. Postrojili so jih ob izkopan grob. Šest strel in šest mučnikov se je zgrudilo v grob. Ker se je eden še v grobu gibal, mu je orožnik dal dva strela v glavo. Strela so odmevali ob župnijskem gozdu. Nato je nastala grobna tišina, v kateri se je slišal krohot orožnika, ki je vprašal svoje zverinske pajdaše: »Ste videli, kako so cepale mrcine?«" (SISStory, b. d.)

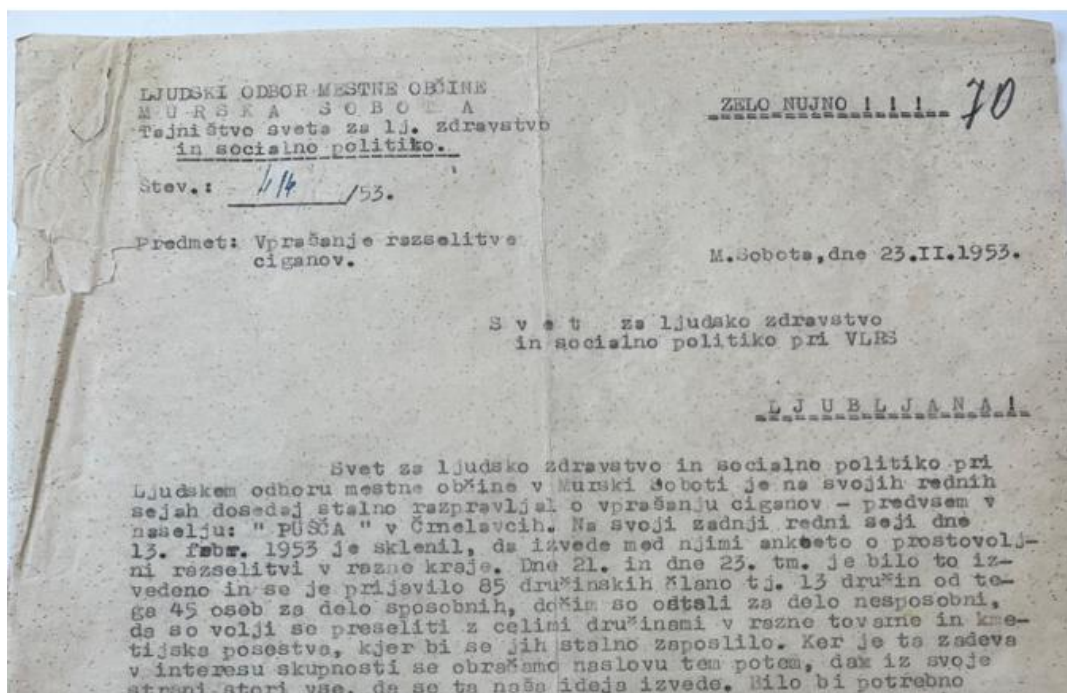
5.3 Življenje Romov v Prekmurju od konca druge svetovne vojne do 1955 v arhivskem gradivu Enote za Prekmurje Pokrajinskega arhiva Maribor

V tem poglavju predstavlja arhivsko gradivo iz Pokrajinskega arhiva Maribor, Enota za Prekmurje. Gradivo sva razdelili na tri področja. Prvo področje predstavljajo arhivski dokumenti Ljudskega odbora mestne občine Murska Sobota, druga skupina gradiva so dokumenti Osnovne šole Sobota, tretja skupina so dokumenti, ki spadajo pod Okrajni ljudski odbor Lendava. Vsi obravnavani dokumenti so v poglavju PRILOGE te raziskovalne naloge.

5.3.1 Arhivski dokumenti o romski problematiki Ljudskega odbora mestne občine Murska Sobota

DOKUMENT A

PISEC:	Ljudski odbor Mestne občine Murska Sobota; Tajništvo sveta za ljudsko zdravstvo in socialno politiko
PREJEMNIK:	Svet za ljudsko varstvo in socialno politiko pri VLRS
PREDMET:	Vprašanje razselitve ciganov
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 23. 2. 1953

Slika 5: Dokument o vprašanju razselitve Romov

(Vir: SI_PAM/0247 Mestni ljudski odbor Murska Sobota 1946-1955, TE 14)

V dokumentu, ki je označen z "ZELO NUJNO!!!", Svet za ljudsko varstvo in socialno politiko pri Ljudskem odboru Mestne občine Murska Sobota piše Svetu za ljudsko varstvo in socialno

politiko pri Vladi Ljudske Republike Slovenije. Pišejo, da so na seji 13. februarja 1953 sklenili, da med Romi v naselju Pušča izvedejo anketo o prostovoljni razselitvi v razne kraje. *"Dne 21. in dne 23. tm. je bilo to izvedeno in se je prijavilo 85 družinskih članov, tj. 13 družin, od tega 45 oseb za delo sposobnih, dočim so ostali za delo nesposobni, da so volji se preseliti z celimi družinami v razne tovarne in kmetijska posestva, kjer bi se jih stalno zaposlilo."* V nadaljevanju Svet za ljudsko varstvo in socialno politiko pri VLRS prosijo, ker je, kot navajajo, zadeva v interesu skupnosti, da s *"svoje strani stori vse, da se ta naša ideja izvede. Bilo bi potrebno vplivati na večje tovarne in podjetja, da vzamejo po enega cigana z družino vred in bi se ta cigan v družbi ostalih delavcev tekom časa popolnoma prevzgojil in postal enakovreden državljan. Gornja zadeva pa je nujna, ker se bo s 1. III. začelo sezonsko delo in se jih bo nekaj spet zaposlilo samo sezonsko, kar pa nič ne izboljša stanje, ker se nekaj mesecev nahaja na delu in se v jeseni ali pozimi vrne nazaj v Püščo, kjer začne spet s starim na pol divjaškim življenjem. Kake težave imamo s temi cigani, se da razbrati iz naših zapisnikov, ki smo vam jih dostavili v vpogled. Najprej bi bilo potrebno jim zagotoviti delovna mesta in stanovanje za njihove družine, potem pa počasi vplivati nanje in smo mnenja, da bi dosegli svoj cilj tj. prevzgojo tega nomadskega plemena."*

Za odgovor prosijo do 28. februarja 1953.

Iz dokumenta je razvidno, da je lokalna oblast iskala rešitve za stalno zaposlitev Romov. Pri tem jih je skrbelo sezonsko delo, saj to ni zagotavljalo stalnega dohodka. Menili so, da bi s tem, ko bi Rome stalno zaposlili, rešili tudi samo vključitev Romov v družbo, saj kot pišejo, bi s službami in stanovanji za družine *»dosegli svoj cilj tj. prevzgojo tega nomadskega plemena"*.

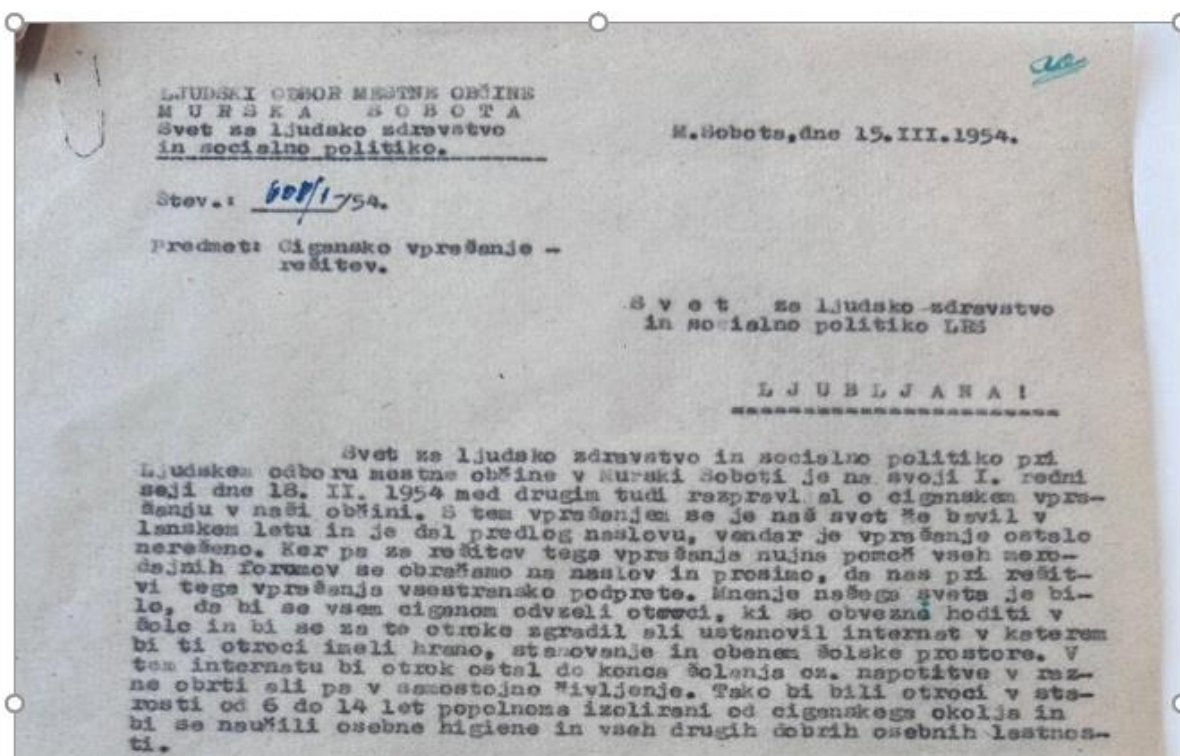
DOKUMENT B

PISEC:	Ljudski odbor Mestne občine Murska Sobota; Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko
PREJEMNIK:	Svet za ljudsko varstvo in socialno politiko LRS
PREDMET:	Cigansko vprašanje - rešitev
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 15. 3. 1954

Svet je menil, da bi se naj ciganom odvzeli otroci, *"ki so obvezni hoditi v šolo in bi se za te otroke zgradili ali ustanovil internat, v katerem bi ti otroci imeli hrano, stanovanje in obenem šolske prostore. V tem internatu bi otrok ostal do konca šolanja oz. napotitve v razne obrti ali pa v samostojno življenje. Tako bi bili otroci v starosti od 6 do 14 let popolnoma izolirani od ciganskega okolja in bi se naučili osebne higijene in vseh drugih dobrih osebnih lastnosti."*

Menili so tudi, da Romi ne dohajajo kulturnega razvoja ostalih prebivalcev: *"Z oziroma na kulturni dvig našega ljudstva bodo cigani ostali v takih razmerah na popolnoma primitivni stopnji človekovega razvoja, kar je kvarna posledica za vso našo družbo, predvsem pa za cigane same. Saj se cigan, ki ne bo znal čitati in pisati, ne bo mogel s časom nikjer več zaposliti in bo tako rekoč ostal samo breme celotni naši družbi. Da pa o drugih moralnih in socialnih razmerah med cigani sploh ne govorimo, ker so isti na skrajno nizki stopnji. Nedvomno bi taka rešitev ciganskega vprašanja bila zelo veliko breme naše skupnosti, vendar smatramo, da bi se to vprašanje ravno na ta način lahko pošteno in definitivno rešilo."*

Ob koncu so Svet za ljudsko varstvo in socialno politiko Ljudske Republike Slovenije prosili, da jim sporočijo stališče o njihovem predlogu in podajo svoje mnenje za dokončno rešitev resnega socialnega problema murskosoboške občine, tj. vprašanje ciganov.

Slika 6: Dokument o rešitvi ciganskega vprašanja

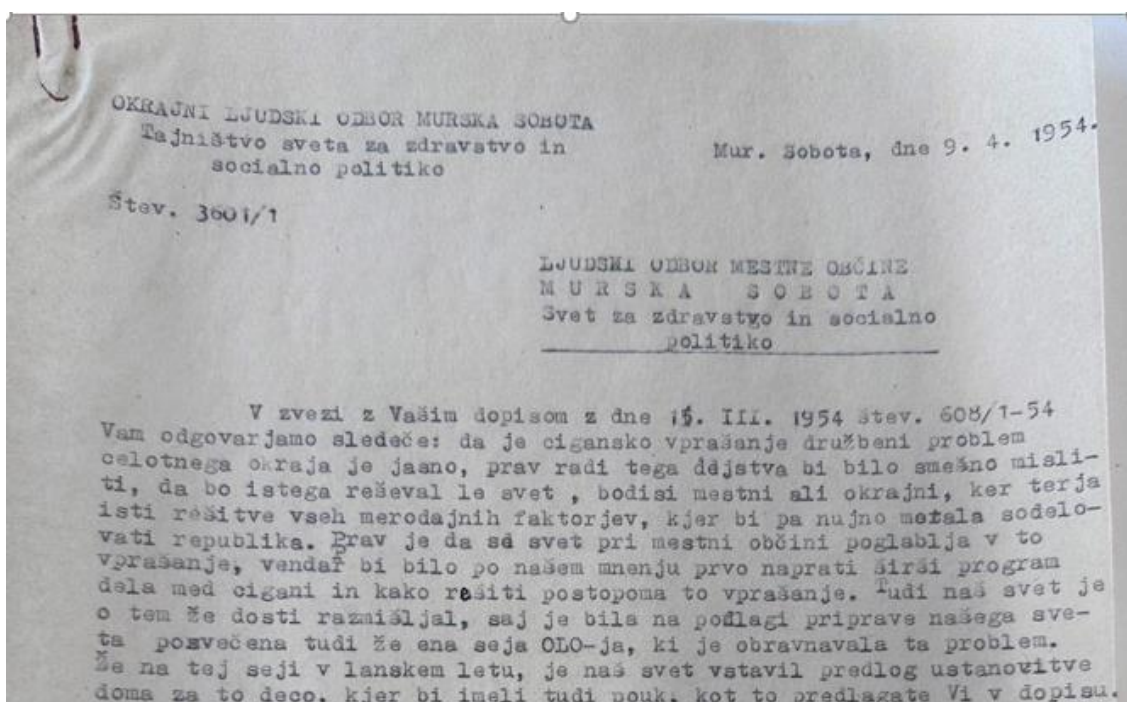
(Vir: SI_PAM/0247 Mestni ljudski odbor Murska Sobota 1946-1955, TE 14)

Iz dokumenta lahko torej razberemo, da je občina že v prejšnjem letu želela rešiti cigansko vprašanje, vendar je bila ob tem neuspešna. Za vsestransko pomoč prosijo Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko LRS. Pri tem so podali tudi svoje mnenje, kako začeti z reševanjem problema, in to je, da bi Romom odvzeli šoloobvezne otroke in jim zgradili internat,

kjer bi stanovali. S tem so želeli doseči, da otroke izolirajo od romskega okolja, da se, po njihovem mnenju, lahko naučijo dobrih osebnostnih lastnosti.

DOKUMENT C

PISEC:	Okrajni ljudski odbor Murska Sobota, tajništvo Sveta za zdravstvo in socialno politiko
PREJEMNIK:	Ljudski odbor Mestne občine Murska Sobota; Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko
PREDMET:	Odgovor na pismo 15. 3. 1954
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 9. 4. 1954

Slika 7: Pismo 9. 4. 1954

(Vir: SI_PAM/0247 Mestni ljudski odbor Murska Sobota 1946-1955, TE 14)

Okrajni ljudski odbor Murska Sobota Ljudskemu odboru Mestne občine Murska Sobota odgovarja, da so že predlagali ustanovitev doma za otroke, kjer bi imeli tudi pouk. Pišejo, da zaradi krčenja proračuna to ni mogoče. Pišejo tudi o mnenju stroke o šolanju Romov: "Prav tako so mnenja posameznih pedagogov v zvezi s tem predlogom bila deljena. Eni namreč smatrajo, da bo le cigan, ki obiskuje šolo z ostalimi otroci, prej prevzgojen, kot bi to bilo, če bi bili združeni v en kolektiv vsi, vendar pustimo to, to so daljša razmišljanja ljudi, ki se razumejo na vzgojo."

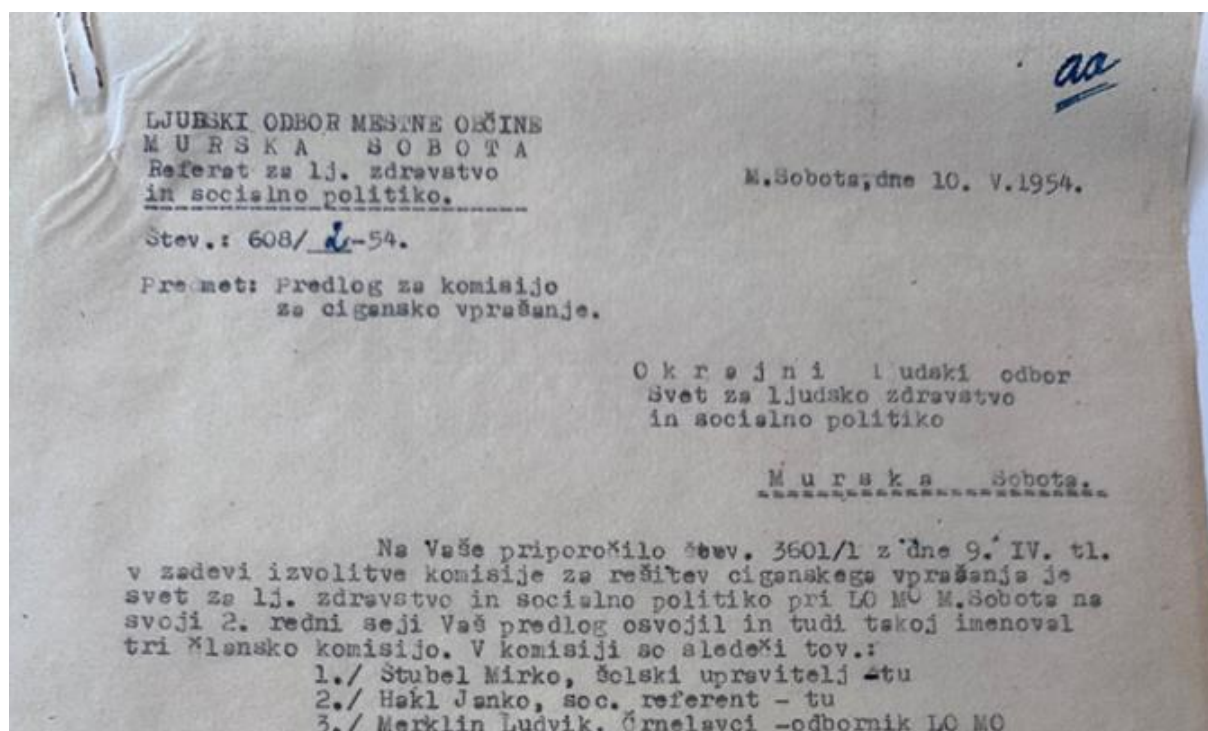
V nadaljevanju podajajo mnenje, da se naj "ustanovi posebna komisija, ki bo delala po teh vprašanjih in iste pripravila za eno širšo konferenco. Komisija bi po našem mnenju morala

pripraviti ves material okrog ciganskih vprašanj od naselitve do prirastka danes in to po etapah. Njihovo življenje prej, sedaj kriminaliteto, zdravstveno stanje, družinsko stanje, prenaseljenost, koliko ciganov se je odselilo, kam kako živijo itd. Ko bi imeli tako vsestransko obdelan material, bi naj konferenca vseh zastopnikov zainteresiranih napravila na podlagi tega zaključke, kjer pričeti in kako." Na koncu pišejo, da se tudi sami aktivno vključujejo v romsko problematiko.

Iz dokumenta je razvidno, da je Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko LRS odgovoril, da bodo pomagali pri reševanju tega družbenega problema. Predlagali so, da se s problemom soočijo postopoma, kajti Svet je že leto prej iskal rešitve, med katerimi je bila tudi ta, da bi ustanovili dom za romske otroke, kot je v prejšnjem dopisu že predlagal Ljudski odbor mestne občine Murska Sobota.

DOKUMENT Č

PISEC:	Ljudski odbor Mestne občine Murska Sobota; Referat za ljudsko zdravstvo in socialno politiko
PREJEMNIK:	Okrajni ljudski odbor; Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko
PREDMET:	Predlog za komisijo za cigansko vprašanje
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 10. 5. 1954

Slika 8: Predlog za komisijo za cigansko vprašanje

(Vir: SI_PAM/0247 Mestni ljudski odbor Murska Sobota 1946-1955, TE 14)

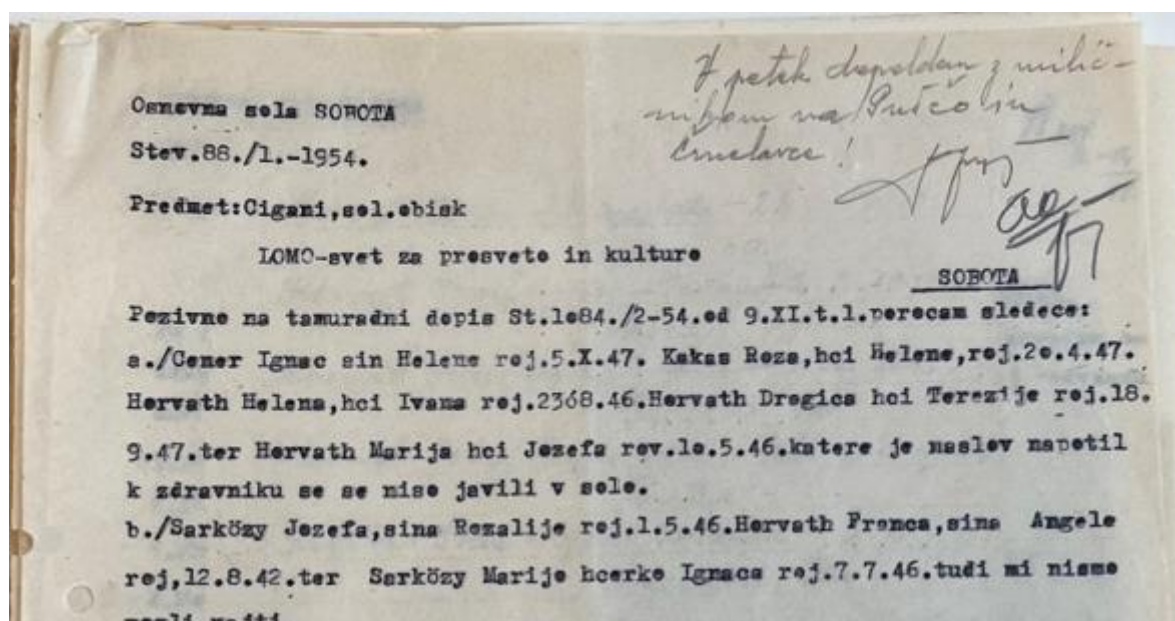
Referat za ljudsko varstvo in socialno politiko Ljudskega odbora Mestne občine Murska Sobota piše, da so sklenili, da podajo *"LO MO M. Sobota predlog, da se enemu ciganu, ki je stalno zaposlen v industriji galanterije "Panonija" v Murski Soboti dodeli stavbena parcela v mestu in se mu vsestransko pomaga, da si lahko zgradi stanovanjsko hišo in si tako uredi človeka dostojno življenje. Nadalje smo tudi razpravljali, kako rešiti problem pomanjkanja stanov. prostorov pri ciganih, ker jih v nekaterih bajtah tj. eni sobi stanuje po 20 ali celo več oseb in je tako stanje v bodoče posebno sedaj poleti nevzdržno. Nujno je potrebno dovoliti jim graditi si hišice, že v lanskem letu pa smo sklenili, da se v Püšči več ne dovoli graditi novih hiš in zato smo potem sedaj v Černelavcih, kjer je vaško cigansko naselje, sklenili en del gozda razparcelirati in jim tamkaj dovoliti si graditi hiše in tako vsaj zasilno rešiti problem prostorov za cigane. Vendar je vse to samo predlog sveta, katerega še mora dokončno sprejeti LO mestne občine na svoji seji"*.

Iz zapisa je razvidno, da so se trudili reševati romsko stanovanjsko problematiko in da je bil pri tem pomemben vsak Rom.

5.3.2 Arhivski dokumenti o romski problematiki Osnovne šole Sobota

DOKUMENT D

PISEC:	Osnovna šola Sobota
PREJEMNIK:	LOMO - Svet za prosveto in kulturo
PREDMET:	Cigani, šolski obisk
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 13. 12. 1954

Slika 9: Cigani, šolski obisk

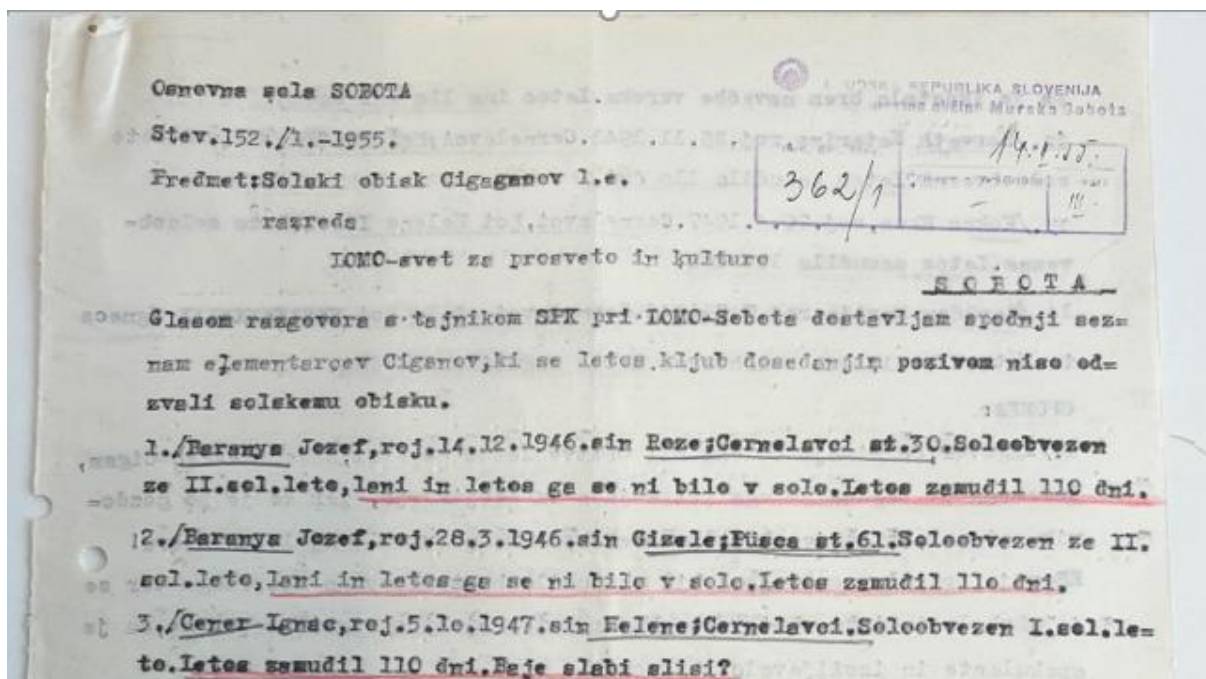
(Vir: SI_PAM/1957 Osnovna šola I Murska Sobota 1923-1984, TE 20)

V dokumentu piše, kdo izmed romskih otrok ne obiskuje šole, navedeni so njihovi starši. Na koncu dokumenta je tudi zapisano, da je starše otrok, ki ne obiskujejo šole, treba kaznovati.

DOKUMENT E

PISEC:	Osnovna šola Sobota
PREJEMNIK:	LOMO - Svet za prosveto in kulturo
PREDMET:	Šolski obisk Ciganov
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 12. 2. 1955

Iz Osnovne šole Sobota so nato v začetku naslednjega leta, kot pišejo, po razgovoru s tajnikom SFK pri LOMO-Sobota poslali seznam "elementarcev Ciganov, ki se letos kljub dosedanjim pozivom niso odzvali šolskemu obisku". V dokumentu je ob imenih otrok Romov navedeno še število dni, ko so manjkali, ob nekaterih imenih pa so napisane tudi opombe, kot je na primer pri Ignacu Cenerju, kjer med drugim piše: "Baje slabo sliši?"

Slika 10: Šolski obisk Ciganov

(Vir: SI_PAM/1957 Osnovna šola I Murska Sobota 1923-1984, TE 20)

V dokumentih so z rdečo barvo (glej sliko 10) podčrtali število dni, ko so učenci manjkali.

Pod manjkajočimi učenci je napisana OPOMBA:

"1. Izgovor, da nimajo obleke ali obutve, letos ne drži, zakaj učenec-Cigan, katerega je babica golega pripeljala iz Medjimurja, kjer se je po gozdovih potepal, se ga je obleklo. Deček hodi redno v šolo in lepo uspeva!

Kdor je prišel v šolo, je dobil vsa učila brezplačno na razpolago ter se je skrbelo tudi za obleko in obutev. Letos ni bilo zime! Mnenja smo, da je spekulante in izsiljevalce kaznovati.

2. Izgovor, da so lačni, ne drži, zakaj vsi Cigani, ki hodijo v šolo, dobijo dnevno lep kos odličnega kruha.

3. a) Šolsko vodstvo je s SFK pri LOMO-Sobota storilo vse, da se te zakrnjence pridobi zlepa. Na Puščo se je šlo osebno in jih pozivalo v šolo. Delno se je uspelo pri 15, da so prišli, ko je intervenirala IN.

b) Učenci, ki so prišli v šolo šele koncem okt. 1954 ali novembra, so mnogo zamudili. Učna moč je začela z njimi s posebnim delom in je upati, da bodo nadarjeni, ki redno hodijo v šolo razred izdelali.

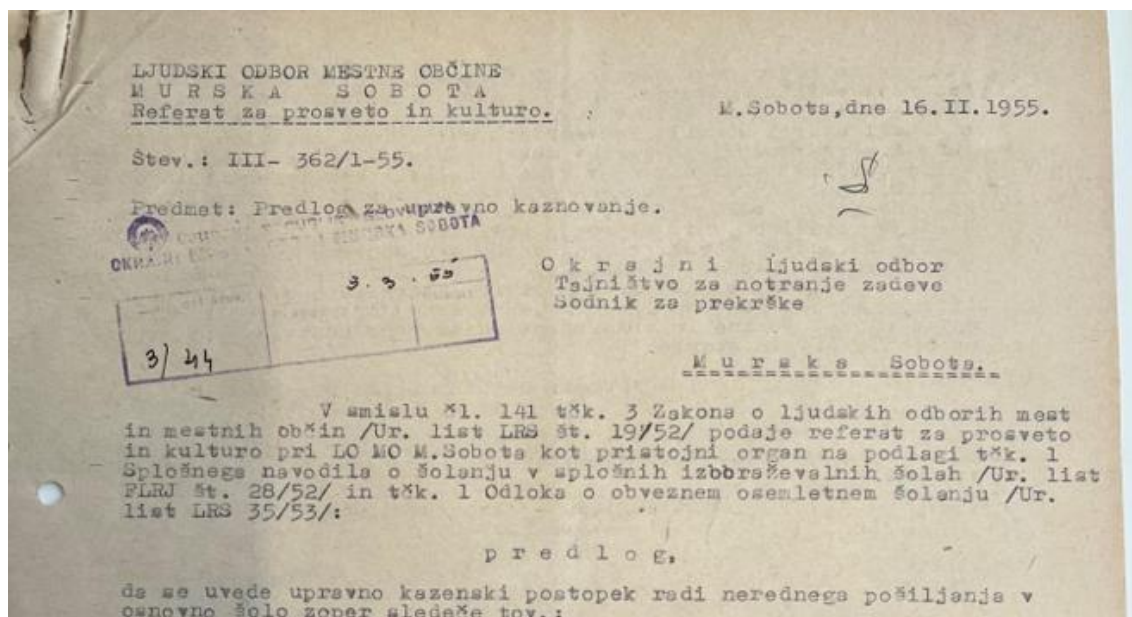
c) Tu navedeni so za letos kar se tiče učnega uspeha izgubljeni. Radi reda in ker so družine, ki mislijo, da naša oblast sploh ne obstoja, je potrebno te kaznovati. Zato se je pri vsakem otroku označilo z rimsko številko razred, ki bi ga moral otrok obiskovati, če bi redno hodil v šolo. Sedaj jih hodi redno v šolo v tem oddelku 30! Potrebno pa je teh 15 ostro stisniti.

V šoli se s cigani zelo lepo postopa, o telesni kazni ni govora. Otroki ki hodijo v šoli imajo učno moč radi."

V opombi so predvsem želeli poudariti, da z učenci Romi v šoli ravnajo dobro. Da poskrbijo tako za obleko kot za hrano. Želeli so tudi, da starše, katerih otroci ne hodijo v šolo, oblast kaznuje.

DOKUMENT F

PISEC:	Ljudski odbor Mestne občine Murska Sobota; Referat za prosveto in kulturo
PREJEMNIK:	Okrajni ljudski odbor; Tajništvo za notranje zadeve; Sodnik za prekrške
PREDMET:	Predlog za upravno kaznovanje
KRAJ IN DATUM:	Murska Sobota, 16. 2. 1955

Slika 11: Predlog za upravno kaznovanje

(vir: SI_PAM/1957 Osnovna šola I Murska Sobota 1923-1984, TE 20)

Dokument F se je navezoval na zgornje dokumente (starši otrok, ki niso obiskovali šole), zato ga avtorici navajava na tem mestu.

Referat za prosveto in kulturo je sodniku za prekrške podal predlog, da se uvede upravno kazenski postopek zaradi nerednega pošiljanja otrok Romov v osnovno šolo. Pod tem so navedeni starši otrok, ki niso prihajali v šolo. Ponovijo se imena iz šolskega dokumenta.

V utemeljitvi piše, da so vsi navedeni krivi, da niso redno pošiljali svojih otrok v šolo, saj so s tem škodovali otrokom in skupnosti. Piše tudi, da je obsojanja vredno njihovo izsiljevanje oblasti, saj so starši Romov zahtevali, da naj otrokom dajo obleko in obutev, če želijo, da gredo v šolo. V utemeljitvi nadalje piše, da je bilo med romske otroke v preteklem letu razdeljenih za 95.000 blaga, tako da je vsak otrok lahko dobil vsaj en kos obleke.

V utemeljitvi izrazijo tudi bojazen, da bi v šolo prenehali pošiljati otroke Romi, ki jih sedaj pošiljajo, in zato, pišejo, je potrebno starše, ki otrok ne pošiljajo v šolo, kaznovati. Sodišče tudi prosijo, da navedene starše pokličejo na zaslihanje in jih opozorijo, da je šolanje obvezno. Najbolj trmaste med njimi pa naj *"najstrožje kaznuje, kot vzgojno metodo za ostale starše"*.

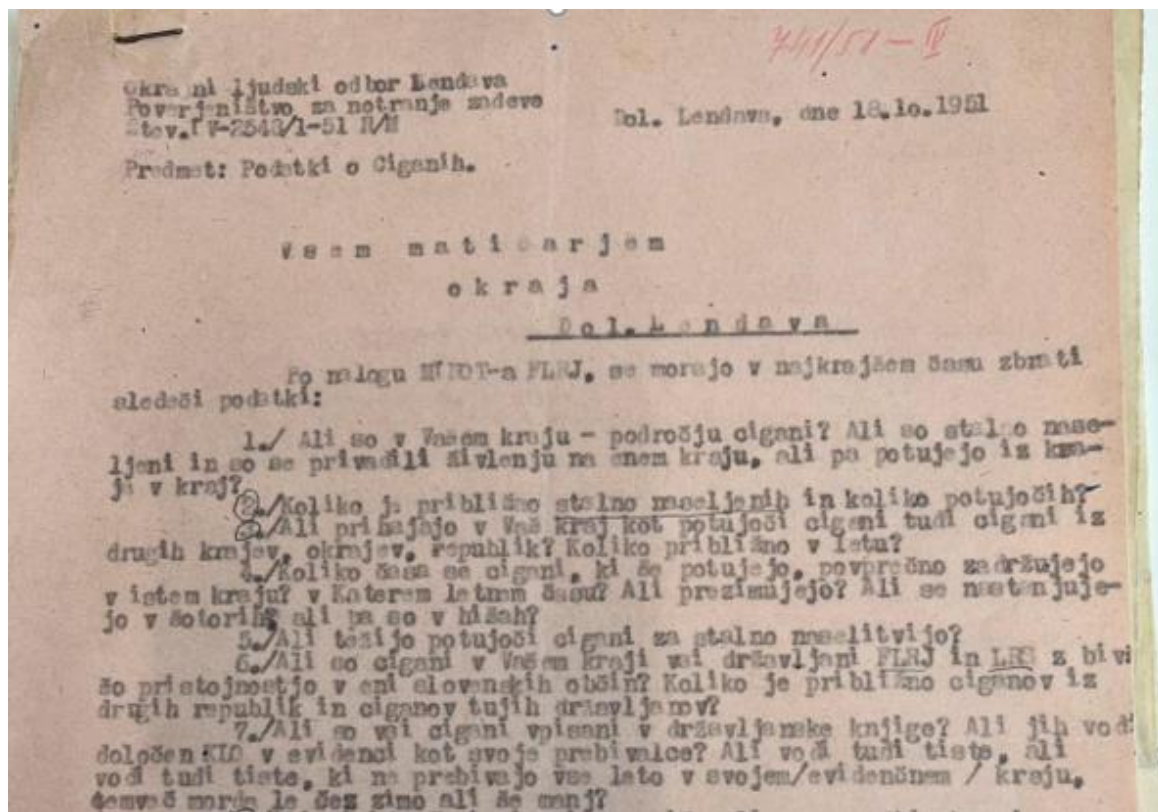
5.3.3 Arhivski dokumenti o Romih Okrajnega ljudskega odbora Lendava**DOKUMENT G**

PISEC:	Okrajni ljudski odbor Lendava; Poverjenišstvo za notranje zadeve
PREJEMNIKI:	Vsi matičarji okraja Dolnja Lendava
PREDMET:	Podatki o Ciganih
KRAJ IN DATUM:	Dolnja Lendava, 18. 10. 1951

Vsi matičarji okraja Dolnja Lendava so dobili navodila, da morajo zbrati podatke o Romih. Vprašanja so bila sledeča:

1. *Ali so v vašem kraju - področju cigani? Ali so stalno naseljeni in so se privadili življenju na enem kraju, ali pa potujejo iz kraja v kraj?*
2. *Koliko je približno stalno naseljenih in koliko potujočih?*
3. *Ali prihajajo v vaš kraj kot potujoči cigani tudi cigani iz drugih krajev, okrajev, republik? Koliko približno v letu?*
4. *Koliko časa se cigani, ki še potujejo, povprečno zadržujejo v istem kraju? V katerem letnem času? Ali prezimujejo? Ali so nastanjeni v šotorih ali pa so v hišah?*
5. *Ali tožijo potujoči cigani za stalno naselitvijo?*
6. *Ali so cigani v Vašem kraju vsi državljani FLRJ in LRS? Koliko je približno ciganov iz drugih republik in ciganov tujih državljanov?*
7. *Ali so vsi cigani vpisani v državljanske knjige? Ali jih vodi določen KLO v evidenci kot svoje prebivalce? Ali vodi tudi tiste, ki ne prebivajo vse leto v svojem/evidenčnem/ kraju, temveč morda le čas zime ali še manj?*
8. *Ali živijo Vaši cigani posamič, ali pa v rodbinah oziroma v rodovnih skupinah?*
9. *S čim se cigani na Vašem področju /naseljeni in potujoči/ preživljajo? Kakšno je njihovo socialno in kulturno stanje? Ali in koliko jih je približno zaposlenih? Ali se tisti, ki so zaposleni, udeležujejo dela v sindikatu, društvih itd.? Kakšen odnos imajo do drugih delavcev?*
10. *Ali živijo vaši cigani tako kot domače prebivalstvo ali pa se od njega socialno razlikujejo? Kakšen je njihov odnos do domačega prebivalstva in slednjega do njih? Kakšen je odnos med cigani samimi?*

11. Ali povzročajo cigani motnje za domače prebivalstvo? Kakšne /fizične, moralne/ in v kakšnem obsegu?

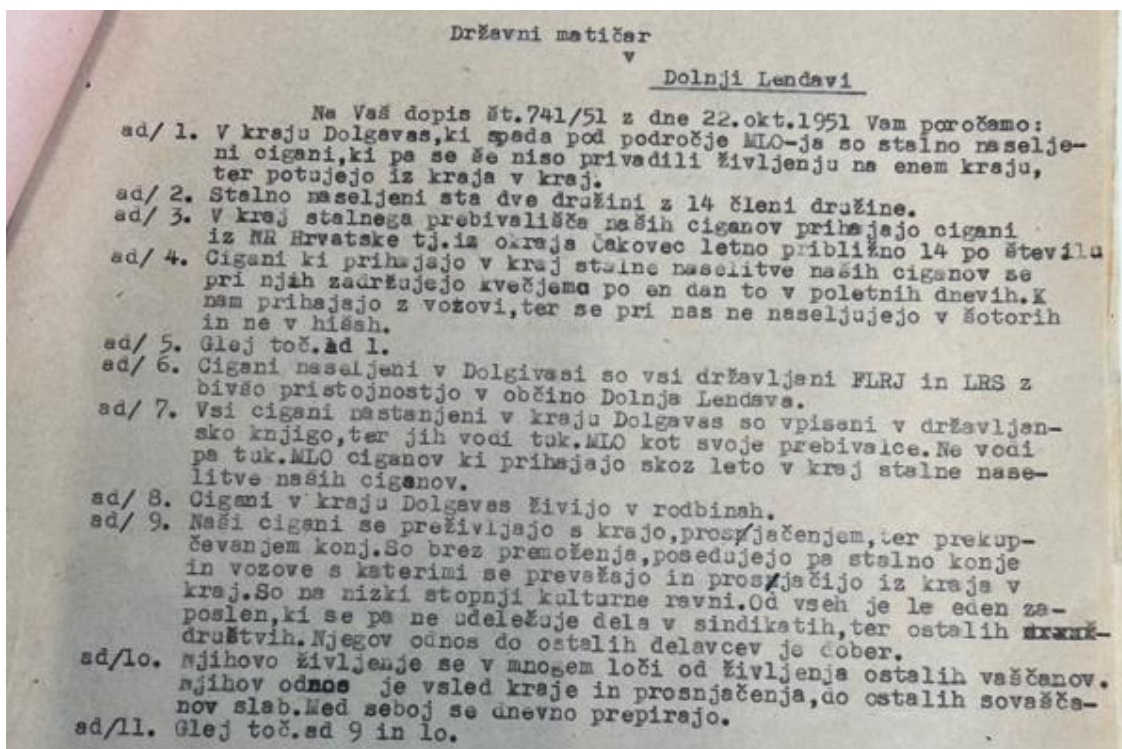
Slika 12: Podatki o ciganih, Dolnja Lendava

(vir: SI_PAM/0164 Mestni ljudski odbor Dolnja Lendava 1945-1952, TE 38)

Dokument torej vsebuje vprašanja o Romih, saj je lokalna oblast želela izvedeti, koliko jih živi v okraju Dolnja Lendava, zanimal pa jih je tudi njihov način življenja.

V arhivu sva na zgornja vprašanja našli odgovore iz treh vasi. V Gornjem Lakošu so trdili, da Romov pri njih ni. V Petišovcih so odgovarjali, da pri njih stalno naseljenih Romov ni, da pa jih je okoli 20 letno potujočih. Iz Dolge vasi so sporočali, da sta pri njih stalno naseljeni dve družini s 14 člani. K točki 9 so odgovarjali, da se Romi v njihovi vasi preživljajo s krajo, prosjačenjem ter prekupčevanjem konj. Zapisali so tudi, da so na nizki stopnji kulturne ravni.

Ob tem je zanimivo, da je ta vprašalnik v Dolnji Lendavi bil razposlan leta 1951, medtem ko so v Okrajnem ljudskem odboru Murska Sobota, tajništvu Sveta za zdravstvo in socialno politiko, o podobnem razmišljali tri leta pozneje, leta 1954 (DOKUMENT C). Tam so namesto ankete želeli ustanoviti posebno komisijo, ki bi tudi naj ugotavljala življenje Romov prej in sedaj, kriminaliteto, zdravstveno stanje, družinsko stanje, prenaseljenost, koliko Romov se je odselilo, kako živijo itd. Podatkov o dejanski ustanovitvi te komisije nisva našli.

Slika 13: Podatki o Romih v Dolgi vasi

(vir: SI_PAM/0164 Mestni ljudski odbor Dolnja Lendava 1945- 1952, TE 38)

V gradivu so navedeni podatki o Romih v Dolgi vasi. Navedeno je, koliko je stalno naseljenih Romov, koliko jih stanuje skupaj, kdaj po navadi zahajajo Romi v Dolgo vas, njihovo državljanstvo, s čim se preživljajo, njihovo življenje ter odnos do sovaščanov in njihovo obnašanje. Navedeni so tudi primeri, da se ukvarjajo s krajo in prosjačenjem, da so na nizki stopnji kulturne ravni in da so le redki zaposleni. Pisec omeni tudi, da se dnevno prepirajo. Dokument tako razkriva, da so bile romske družine številne in da se je njihovo življenje razlikovalo od življenja Neromov v vasi.

6 RAZPRAVA

V raziskovalni nalogi sva raziskovali življenje Romov v Prekmurju med drugo svetovno vojno in v prvem desetletju po njej. Zanimalo naju je, kakšen odnos je imela takratna oblast do njih in kakšen odnos so imeli Romi sami do oblasti.

S pomočjo literature, intervjuja in raziskovanja v arhivu sva si zastavili tri hipoteze.

1. hipoteza: Nad Romi se je v času druge svetovne vojne tudi v Prekmurju izvajal genocid.

Da bi hipotezo ovrgli ali potrdili, sva pregledali dostopno literaturo, predvsem knjigo *Romi v Sloveniji*, ki jo je napisal mag. Jožek Horvat Muc. V sami literaturi je bilo malo podatkov o Romih v Prekmurju med 2. svetovno vojno. Več sva jih dobili v arhivu v spisu dr. Vaneka Šiftarja, ki piše o krutem odnosu okupatorjev do Romov. Tudi v prispevku *Romi v Prekmurju med drugo svetovno vojno* na spletni strani SIstory piše, da je glede na podatke Zveze Romov Slovenije bilo v madžarska taborišča odpeljanih sedemindvajset Romov iz Prekmurja, navedena pa so tudi imena šestih Romov, ki so bili ustreljeni kot talci 27. 2. 1945 v Turnišču. Med temi talci sta bila tudi dedek in pradedek Monike Sandreli, ki sva jo intervjuvali.

Na podlagi pregledane literature, intervjuja in arhivskih virov lahko **1. hipotezo potrdiva**.

2. hipoteza: Oblast si je v prvem desetletju po 2. svetovni vojni prizadevala za boljšo vključenost Romov v družbo, vendar Romi sami za to niso bili dovzetni.

Iz arhivskih dokumentov, ki sva jih našli, je razvidno, da si je oblast prizadevala za večjo vključenost prekmurskih Romov v družbo. Iz DOKUMENTA A je razvidno, da so v naselju Pušča izvedli anketo o prostovoljni razselitvi v razne kraje. Želeli so jih preseliti, da bi jih lahko stalno zaposlili: *"Dne 21. in dne 23. tm. je bilo to izvedeno in se je prijavilo 85 družinskih članov, tj. 13 družin, od tega 45 oseb za delo sposobnih, dočim so ostali za delo nesposobni, da so volji se preseliti z celimi družinami v razne tovarne in kmetijska posestva, kjer bi se jih stalno zaposlilo."* V nadaljevanju pišejo, da bi jim bilo treba *"najprej zagotoviti delovna mesta in stanovanje za njihove družine, potem pa počasi vplivati nanje in smo mnjenja, da bi dosegli svoj cilj tj. prevzgojo tega nomadskega plemena."* Oblast v Prekmurju si je prizadevala tudi za boljše življenje posameznikov. V DOKUMENTU Č je tako na primer navedeno, da Ljudski odbor Mestne občine Murska Sobota predlaga, *"da se enemu ciganu, ki je stalno zaposlen v*

industriji galanterije "Panonija" v Murski Soboti dodeli stavbena parcela v mestu in se mu vsestransko pomaga, da si lahko zgradi stanovanjsko hišo in si tako uredi človeka dostojno življenje".

To, da Romi niso bili dovzetni za pobude oblasti, da bi bili bolj vključeni v družbo, ne drži v celoti, saj so nekateri bili stalno zaposleni, kar je razvidno iz DOKUMENTA Č, nekateri so tudi redno pošiljali svoje otroke v šolo, kar je razvidno iz DOKUMENTA F, in so jim tako želeli omogočiti boljše življenje.

Na podlagi pregledanih arhivskih virov **2. hipotezo delno potrjujeva** v delu, da si je oblast v prvem desetletju po 2. svetovni vojni prizadevala za boljšo vključenost Romov v družbo, delno pa jo **ovrže**, saj so med Romi bili posamezniki, ki so se želeli bolj vključiti v samo družbo, kar je prav tako razvidno iz pregledanih virov.

3. hipoteza: Šolski sistem si je v prvem desetletju po 2. svetovni vojni prizadeval, da bi se romski otroci vključili v družbo.

Arhivski viri Osnovne šole Sobotica pričajo o tem, da so si učitelji zelo prizadevali, da bi romski otroci redno obiskovali pouk. V opombah v DOKUMENTU E, kjer je navedeno, koliko dni so posamezni romski otroci manjkali pri pouku, med drugim tako piše, da *"izgovor, da nimajo obleke ali obutve, letos ne drži, zakaj učenec-Cigan, katerega je babica golega pripeljala iz Medjimurja, kjer se je po gozdovih potepal, se ga je obleklo. Deček hodi redno v šolo in lepo uspeva! Kdor je prišel v šolo je dobil vsa učila brezplačno na razpolago ter se je skrbelo tudi za obleko in obutev"*. Pišejo tudi, da poskrbijo za prehrano učencev Romov in da v šoli z učenci Romi lepo ravnajo: *"V šoli se s cigani zelo lepo postopa, o telesni kazni ni govora. Otroki, ki hodijo v šolo, imajo učno moč radi."*

Na podlagi pregledanih arhivskih virov **3. hipotezo potrjujeva**.

7 ZAKLJUČEK

Aktualna problematika Romov v Republiki Sloveniji zagotovo izvira iz zgodovine. Nekateri prijemi, ki se jih je želela poslužiti oblast v prvih letih po 2. svetovni vojni, kot je na primer ideja, da bi naj Romom odvzeli otroke, *"ki so obvezni hoditi v šolo in bi se za te otroke zgradili ali ustanovil internat v katerem bi ti otroci imeli hrano, stanovanje in obenem šolske prostore. V tem internatu bi otrok ostal do konca šolanja oz. napotitve v razne obrti ali pa v samostojno življenje. Tako bi bili otroci v starosti od 6 do 14 let popolnoma izolirani od ciganskega okolja in bi se naučili osebne higijene in vseh drugih dobrih osebnih lastnosti"* (SI_PAM/0247 Mestni ljudski odbor Murska Sobota 1946-1955, TE 14), zagotovo niso pripomogli k temu, da bi Romi bolj zaupali oblasti. Tudi to, da starši romskih otrok svojih otrok niso pošiljali v šolo, za sam razvoj otrok in vključenost v okolje ni bilo dobro.

Ob pogovoru s predstavniki romske skupnosti v Prekmurju, raziskovanju v arhivu in skozi lastne izkušnje sva ugotovili, da se je odnos med Romi in Neromi v naši pokrajini vsekakor izboljšal. Skupaj živimo, se šolamo in delamo. Na področju medsebojnih odnosov in sobivanja lahko še veliko postorimo, saj predsodki izvirajo iz nas samih.

Upava, da sva z raziskovalno nalogo naredili še en korak h kvalitetnemu sobivanju Romov in eromov v Prekmurju.

8 LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

Horvat Muc, J. (2022). *Romi v Sloveniji. 1959–1999. Težka pot do emancipacije*. Murska Sobota, Romani Union.

Hozjan, A. (ur.). (2021). *Pregled zgodovine Prekmurja. Preteklost Prekmurja od prazgodovine do konca 20. stoletja*. Murska Sobota, Pomurska akademska znanstvena unija.

Režek, M., Antoličič, G., Frantar, Š., Popovič Lozar, G. (2023). *Zgodovina 4. Sodobnost: učbenik za zgodovino v 4. letniku gimnazij*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Štih, P., Simoniti, V., Vodopivec, P. (2016). *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*. Ljubljana, Modrijan.

ARHIVSKI VIRI

SI_PAM/0164 Mestni ljudski odbor Dolnja Lendava 1945–1952, TE 38.

SI_PAM/0247 Mestni ljudski odbor Murska Sobota 1946–1955, TE 14.

SI_PAM/1957 Osnovna šola I Murska Sobota 1923–1984, TE 20.

SI_PAM/1770 Šiftar Vanek, 1947-1999, TE 105 ali TE 218.

SPLETNI VIRI

Evropski parlament (2. 2. 2011). Dobesedni zapisi razprav.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-7-2011-02-02-ITM-003_SL.html?redirect

Papp, J. (24. 6. 2024). ŠIFTAR, Vanek. Obrazi slovenskih pokrajin.

<https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/siftar-vanek/>

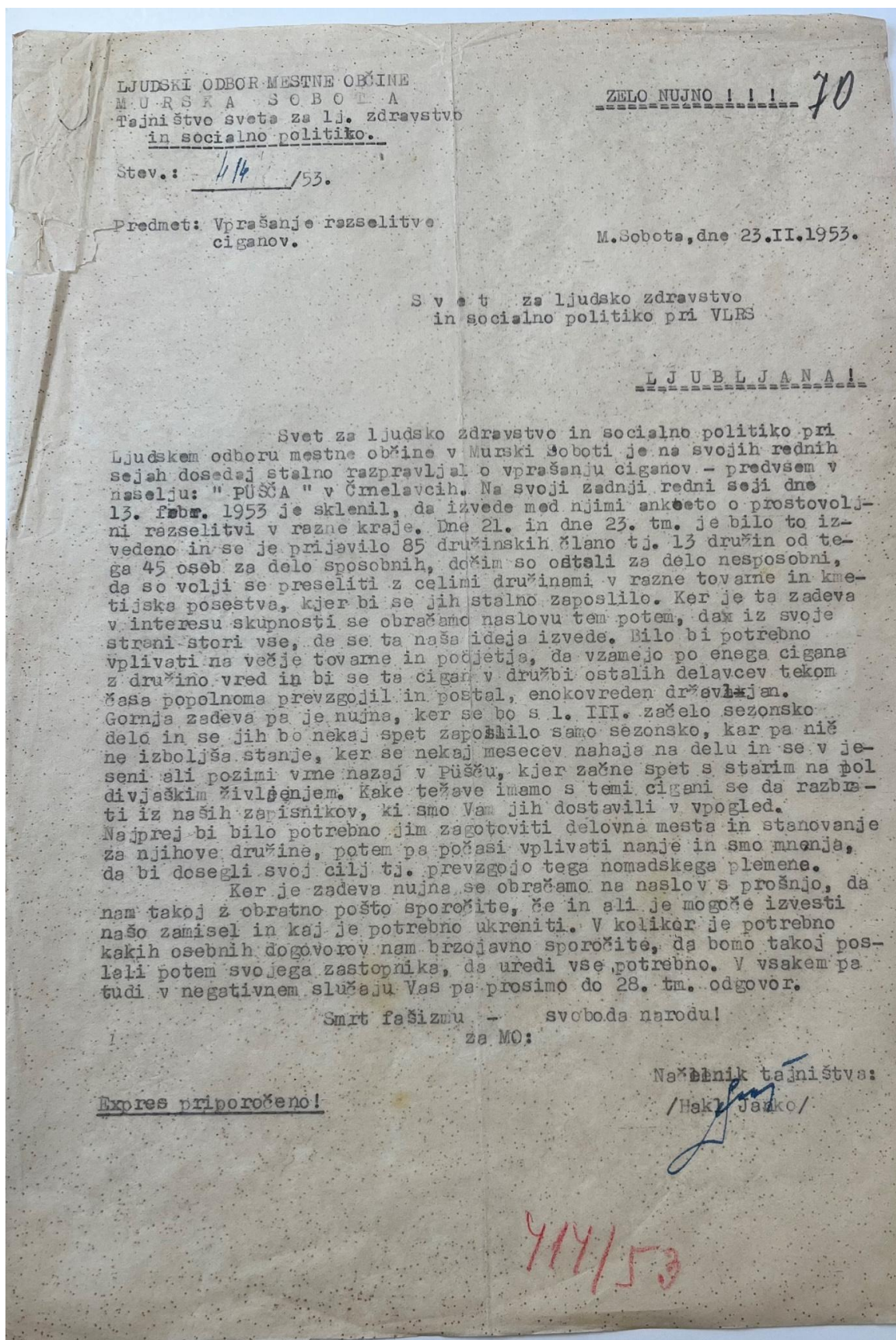
SIStory. (b. d.). *Prekmurje med okupacijo*. <https://okupacijskemeje.si/exh01-ch10.html>

SIStory (b. d.). *Romi v Prekmurju med drugo svetovno vojno*. <https://okupacijskemeje.si/exh07-ch12.html>

USTNI VIR

Monika Sandreli, 1972, urednica Romskega informacijskega centra, Pušča.

PRILOGA 2: DOKUMENT A (Vprašanje razselitve ciganov, Murska Sobota, 23. 2. 1953)

LJUDSKI ODBOR MESTNE OBČINE
MURSKA SOBOTA
Tajništvo sveta za lj. zdravstvo
in socialno politiko.

ZELO NUJNO !!! 70

Stev.: 114/53.

Predmet: Vprašanje razselitve
ciganov.

M. Sobota, dne 23. II. 1953.

Svet za ljudsko zdravstvo
in socialno politiko pri VLRS

L J U B L J A N A !

Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko pri Ljudskem odboru mestne občine v Murski Soboti je na svojih rednih sejah dosedaj stalno razpravljalo o vprašanju ciganov - predvsem v naselju: "PUŠČA" v Čmelavcih. Na svoji zadnji redni seji dne 13. febr. 1953 je sklenil, da izvede med njimi anketo o prostovoljni razselitvi v razne kraje. Dne 21. in dne 23. tm. je bilo to izvedeno in se je prijavilo 85 družinskih članov tj. 13 družin od tega 45 oseb za delo sposobnih, dočim so ostali za delo nesposobni, da so volji se preseliti z celimi družinami v razne tovarne in kmetijska posestva, kjer bi se jih stalno zaposlilo. Ker je ta zadeva v interesu skupnosti se obračamo naslovu tem potem, da iz svoje stani stori vse, da se ta naša ideja izvede. Bilo bi potrebno vplivati na večje tovarne in podjetja, da vzamejo po enega cigana z družino vred in bi se ta cigani v družbi ostalih delavcev tekom časa popolnoma prevzgojili in postali, enakovredni državljanem. Gornja zadeva pa je nujna, ker se bo s l. III. začelo sezonsko delo in se jih bo nekaj spet zaposlilo samo sezonsko, kar pa nič ne izboljša stanje, ker se nekaj mesecev nahaja na delu in se v jeseni ali pozimi vrne nazaj v Pušču, kjer začne spet s starim na pol divjaškim življenjem. Kake težave imamo s temi cigani se da razbrati iz naših zapisnikov, ki smo vam jih dostavili v vpogled. Najprej bi bilo potrebno jim zagotoviti delovna mesta in stanovanje za njihove družine, potem pa počasi vplivati nanje in smo mnenja, da bi dosegli svoj cilj tj. prevzgojo tega nomadskega plemena. Ker je zadeva nujna se obračamo na naslov s prošnjo, da nam takoj z obratno pošto sporočite, če in ali je mogoče izvesti našo zamisel in kaj je potrebno ukreniti. V kolikor je potrebno kakih osebnih dogovorov nam brzojavno sporočite, da bomo takoj poslali potem svojega zastopnika, da uredi vse potrebno. V vsakem pa tudi v negativnem slučaju Vas pa prosimo do 28. tm. odgovor.

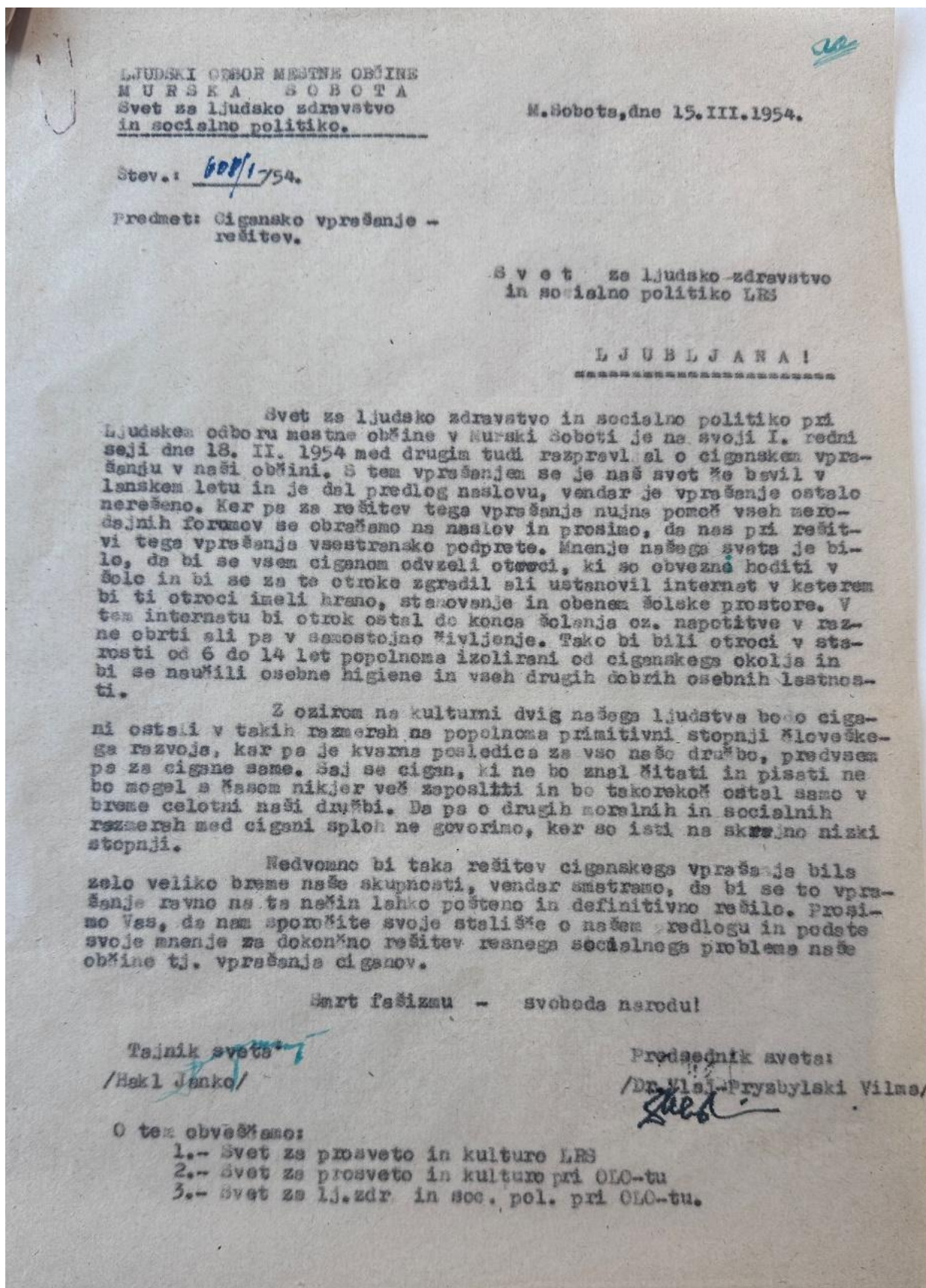
Smrt fašizmu - svoboda narodu!
za MO:

Expres priporočeno!

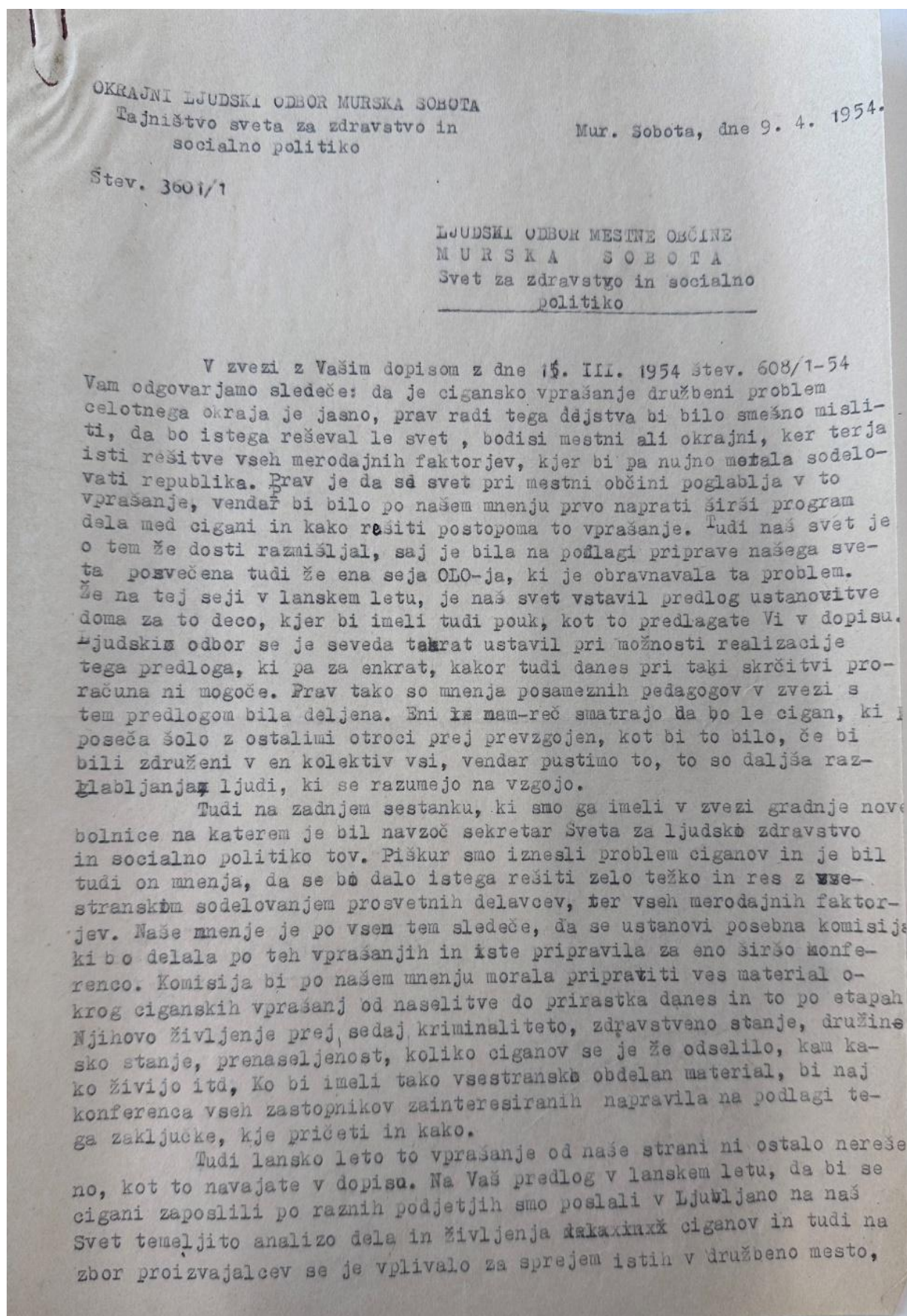
Načelnik tajništva:
/Haki Janko/

414/53

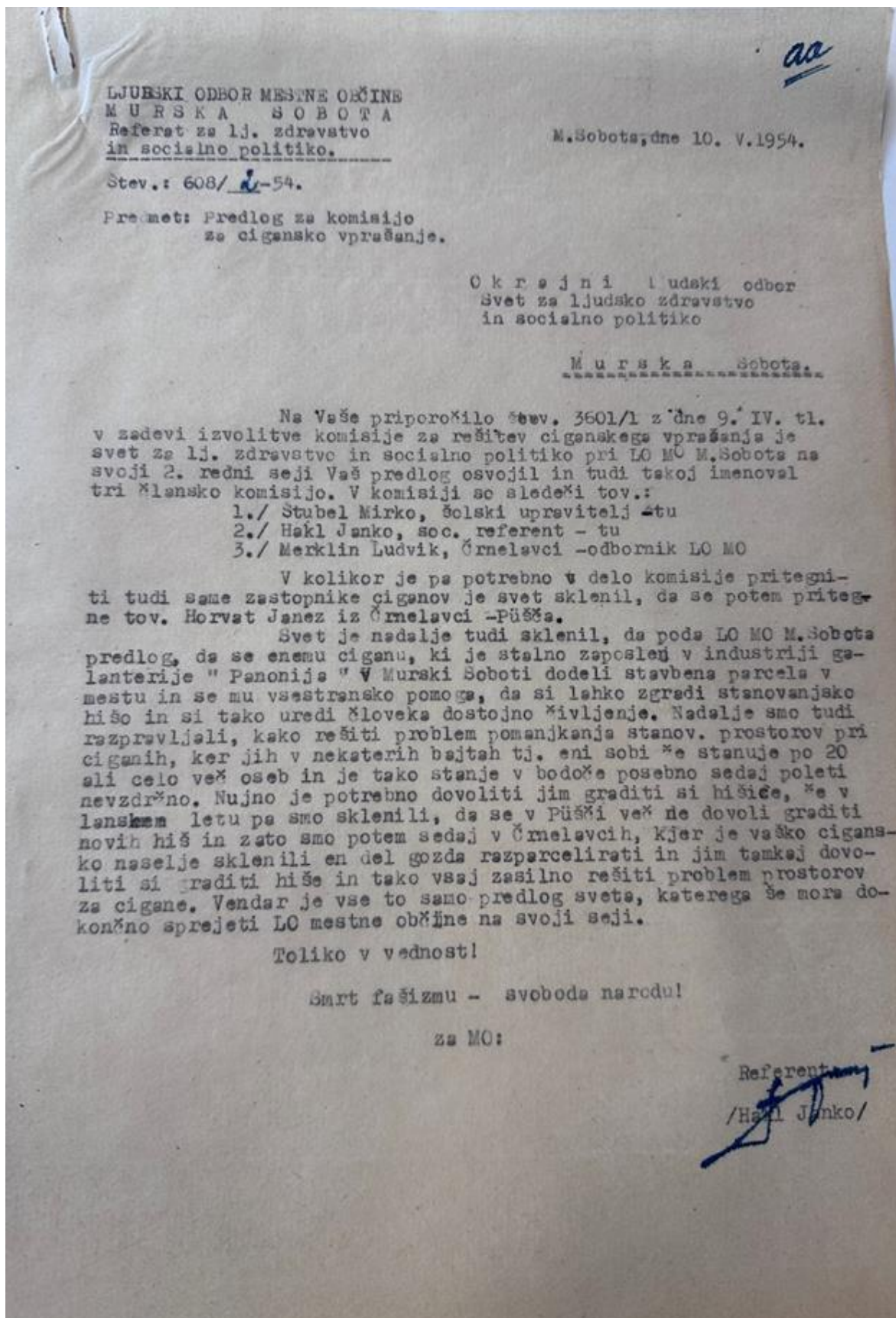
PRILOGA 3: DOKUMENT B (Cigansko vprašanje – rešitev, Murska Sobota, 15. 3. 1954)

PRILOGA 4: DOKUMENT C (Odgovor na pismo 15. 3. 1954, Murska Sobota, 9. 4. 1954)

PRILOGA 5: DOKUMENT Č (Predlog za komisijo za cigansko vprašanje, Murska Sobota, 10. 5. 1954)

PRILOGA 6: DOKUMENT D (Cigani, šolski obisk, Murska Sobota, 13. 12. 1954)

7 petek dopoldan z milicijom na Putčolin Cemelavce!

Osnovna šola SOBOTA
 Stev. 88./1.-1954.
 Predmet: Cigani, sel. obisk

SOBOTA

LOMO-svet za presvete in kulture

Pozivno na tamuradni depis St. 1e84./2-54. od 9. XI. t. l. perecam sledece:

a./Gener Ignac sin Helene rej. 5. X. 47. Kakas Reza, hci Helene, rej. 20. 4. 47. Hervath Helena, hci Ivana rej. 2368. 46. Hervath Dregica hci Terezije rej. 18. 9. 47. ter Hervath Marija hci Jezefa rev. 1e. 5. 46. katere je naslev napetil k zdravniku se se nise javili v sele.

b./Sarközy Jezefa, sina Rezalije rej. 1. 5. 46. Hervath Fremca, sina Angele rej. 12. 8. 42. ter Sarközy Marije hcerke Ignaca rej. 7. 7. 46. tudi mi nismo mogli najti.

Mnenja pa sme, da je vse zgeraj navedene reditelje ostre vrejeti, da bodo se drzali navediti oblasti in evidence. Izgleda ket, da ljudska oblast za nekatere Cigane sploh ne obstoja.

c./Ucenci 1. odd.: Hervath Jezef vulgo Maricka Pusca 62. Hervath Jezef vulgo Gugin Diline; Hervath Helena vulgo Inka Pusca 43. ter Hervath Gizela vulgo Giza zele neredne obiskujejo pouk take, da je pri njih etezkocen radi tega vsak napredek. Naslev naj ponevne intervenira z asistenco, da se ti Cigani disciplinirajo.

d./V 2. c. odd. zele neredne obiskujejo pouk naslednji: Baranya Gizela, Hervath Katica ter Hervath Stefan. Prva iz Cemelavcev ostala dva iz Püsee. Kljub dejstvu, da jim je naslev eskrbel obleke in obutev. Te primere je tecne raziskati in stroge kaznovati.

e./V 3. c. odd. tev. Valenciceve ucenec Baranya Ivan ni prisel k pouku odkar je zagresil tatvino. Naslev pozivan, da se tu kaznujejo demaci odrasli, kateri mu s tem dajejo potuho.

Vse za socializem!

Sobota, 1e. dec. 1954.

Stubel Miro, sel. u.

M. Stubel

Vzel naznanje in obvestil vse prizadete cigane.
 M. Sobota, dne 30. dec. 1954.

Referent: *[Signature]*

LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA
 Ljudska občina Murska Sobota

* DRŽAVNA OSOBNA ŠOLA *
 Murska Sobota *

Šk. del. št.	Delo: 13. 12. 1954	Resj:
1084/3	Priloge - vprenote	11

PRILOGA 7: DOKUMENT E (Šolski obisk Ciganov, Murska Sobota, 12. 2. 1955)

Osnovna šola SOBOTA
 Stev. 152./1.-1955.
 Predmet: Šolski obisk Ciganov l.e.
 -Šolski obisk razreda

L. URSK. REPUBLIKA SLOVENIJA
 Murska Sobota
 362/1
 14.1.55.

IOMC-svet za prosveto in kulturo

S OBOTA

Glasem razgovora s tajnikom SPK pri IOMC-Sobota dostavljam spodnji seznam elementarcev Ciganov, ki se letos, kljub doseđanjin pozivom niso odzvali šolskemu obisku.

- 1./Baranya Jozef, roj. 14.12.1946. sin Reze; Cernelavci st. 30. Soloobvezen ze II. sol. leto, lani in letos ga se ni bilo v solo. Letos zamudil 110 dni.
- 2./Baranya Jozef, roj. 28.3.1946. sin Gizela; Püsca st. 61. Soloobvezen ze II. sol. leto, lani in letos ga se ni bilo v solo. Letos zamudil 110 dni.
- 3./Cener Ignac, roj. 5.10.1947. sin Helene; Cernelavci, Soloobvezen I. sol. leto. Letos zamudil 110 dni. Baje slabi slisi?
- 3./Hervath Jozef, roj. 23.2.1946. /Gugin Dilinov/ sin Julije; II. sol. leto soloobvezen. Letos zamudil 64 dni. Mati mu daje potuho in izseljuje!
- 4./Hervath Jozef, roj. 12.11.1944. sin Ignaca; Cernelavci st. 69. Soloobvezen ze III. sol. leto ter se tuči letos ni odzval. Zamudil je letos 110 dni.
- 5./Hervath Franc, roj. 5.11.1945. sin Angele; Püsca. Soloobvezen ze III. sol. leto, zal ga se nismo videli. Letos zamudil 110 dni.
- 6./Baranya Marija, roj. 18.8.1944. Cernelavci st. 22. /Mila/ hei ~~Kristine~~ Kristine; II. sol. leto soloobvezna! Letos zamudila 110 dni
- 7./Hervath Dragica, roj. 18.9.1947. Püsca; hei Terezije. I. sol. leto soloobvezna. Ima trahon? Letos zamudila 110 dni.
- 8./Hervath Gizela, roj. 16.9.1947. Cernelavci st. Püsca; hei Julije; I. sol. leto soloobvezna. Letos zamudila 110 dni.
- 9./Hervath Gizela, roj. 1.3.1945. Cernelavci, hei Ignaca; II. sol. leto soloobvezna, nehodi v solo. Letos zamudila 110 dni.
- 10./Hervath Marija, roj. 18.7.1944. Cernelavci st. 62. hei Kokas Jozefa in Kristine. IV. leto soloobvezna, lani je zamudila 115 dni. Letos pa 110 dni.
- 11./Hervath Marija, roj. 10.5.1942. Cernelavci st. 61. hei Jozefa in Ane; VI. leto soloobvezna. V sol. letih 1949./51. je poveljno obiskovala šolo, potem

Pa je izostala brez navedbe vzroka. Letos ima 110 dni zamud.

12. /Horvath Katarina, roj. 25. 11. 1942. Cernelavci, hči Stefana; II. sol. leto solobvezna. Letos zamudila 110 dni.

13. /Kokas Roza, roj. 20. 4. 1947. Cernelavci, hči Helene I. sol. leto solobvezna. Letos zamudila 110 dni.

14. /Sarközy Marija, roj. 7. 7. 1946. Cernelavci st. 30. hči ~~XXXXXXXXXX~~ Ignaca in Kate; II. sol. leto solobvezna. Letos zamudila 110 dni.

OPOMBA:

1. /Izgovor, da nimajo obleke ali obutve letos ne drži, zakaj ucenec-Cigan, katerega je babica golega pripeljala iz Medjimurja, kjer se je po gozdovih potepal, se ga je obleklo. Deček hodi redno v solo in lepo uspeva! Kjer je prisel v solo je dobil vsa ucila brezplačno na razplage ter se je skrbelo tudi za obutev in obleko. Letos ni bilo zime! Mnenja smo, da je spekulante in izsiljevalce kaznovati.

2. /Izgovor, da so lacni ne drži, zakaj vsi Cigani, ki hodijo v solo dobijo dreveno lep kos odlicnega kruha.

3. /a. /Selsko vodstvo je s SEK pri LOMO-Sobota ukrenilo vse, da se te zakinjence pridobi z lepa. Na Füscce se je slo. osebn. in jih. pozivalo v solo. Delno se je uspelo pri 15, da so prisli, ko je intervenirala IM.

b. /Ucenci, ki so prisli v solo se le koncem okt. 1954. ali novembra so mnogo zamudili. Učna noc je zacela z njimi s posebnim delom in je upati, da bodo nadarjeni, ki redno hodijo v solo razred izdelali.

c. /Tu navedeni so za letos, kar se tice. ucnega uspeha izgubljeni. Radi reda in ker so družine, ki mislijo, da nasa oblast spleh ne obstoja, je potrebno te kaznovati. Zato se je pri vsakem otroku oznacilo z rimske stevalke razred, ki bi ga moral otrok obiskovati, ce bi redno hodil v solo. Sedaj jih hodi redno v solo v tem oddelku SOI. Potrebno pa je teh 15 ostro stianiti.

V soli se s Cigani zelo lepo postopa, o telesni kazni ni govora. Otroki ki hodijo v solo imajo ueno moc radi.

Smrt fasizmu! Svoboda narodu!

Sobota, 12. 11. 1955.

Stubel Miro, sol. u.

M. Stubel

PRILOGA 8: DOKUMENT F (Predlog za upravno kaznovanje, Murska Sobota, 16. 2. 1955)

LJUDSKI ODBOR MESTNE OBČINE
M U R S K A S O B O T A
Referat za prosveto in kulturo. M. Sobota, dne 16. II. 1955.

Štev.: III- 362/1-55.

Predmet: Predlog za upravno kaznovanje.

OKRAJNI LJUDSKI ODBOR
Tajništvo za notranje zadeve
Sodnik za prekrške

M u r s k a S o b o t a.

V smislu čl. 141 tčk. 3 Zakona o ljudskih odborih mest in mestnih občin /Ur. list LRS št. 19/52/ podaje referat za prosveto in kulturo pri LO MO M. Sobota kot pristojni organ na podlagi tčk. 1 Splošnega navodila o šolanju v splošnih izobraževalnih šolah /Ur. list FLRJ št. 28/52/ in tčk. 1 Odloka o obveznem osemletnem šolanju /Ur. list LRS 35/53/:

p r e d l o g,

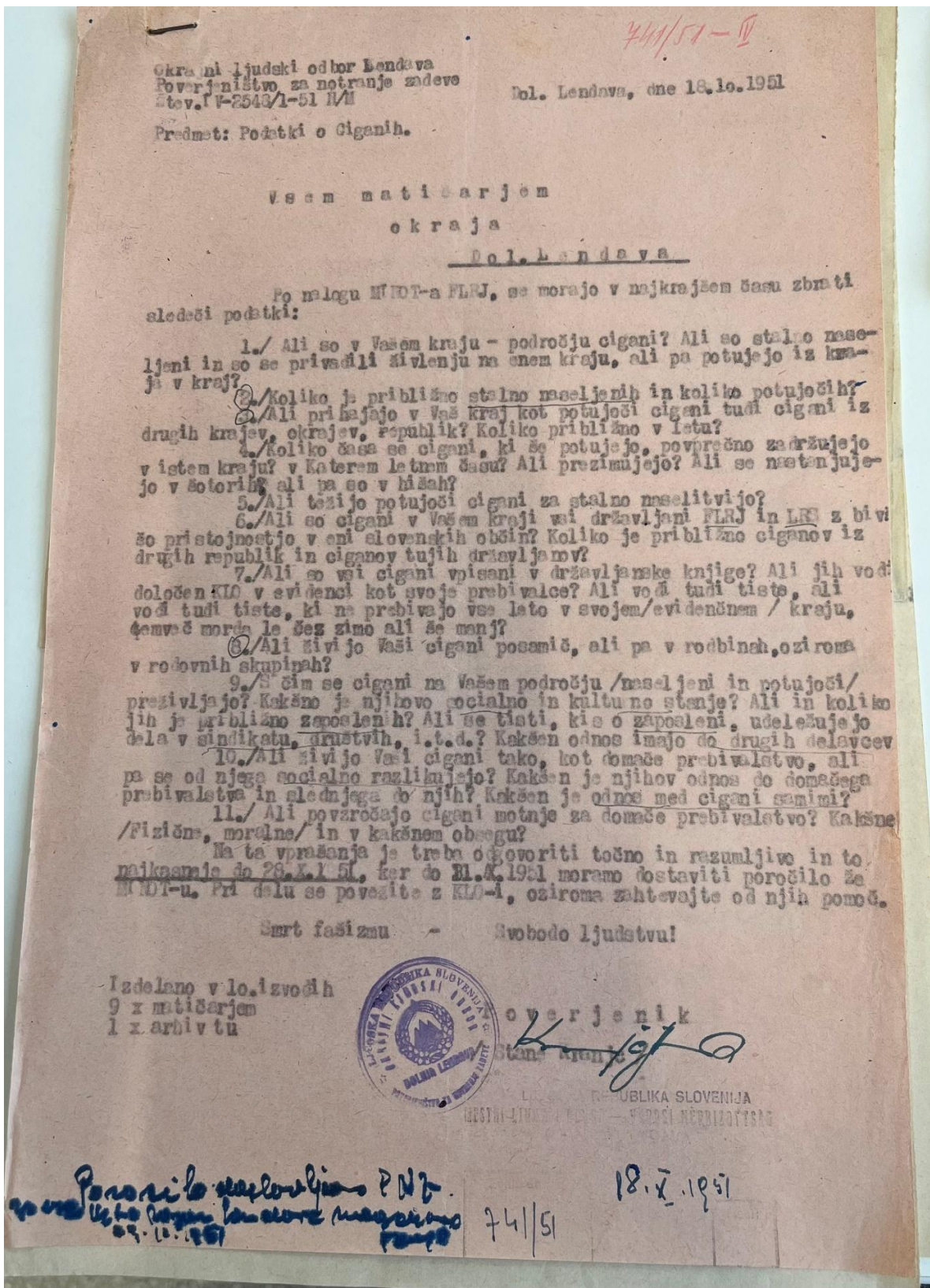
da se uvede upravno kazenski postopek radi nerednega pošiljanja v osnovno šolo zoper sledeče tov.:

1. Baranja Rozalija, Črnelavci, št. 30.-
2. / Baranja Gizela, Črnelavci, št. 61 - Pušča
3. / Horvat Helena, Črnelavci, št. - Pušča
4. / Horvat Julijana, Črnelavci, št. 60 - Pušča
5. / Horvat Ignac, Črnelavci, št. 69 - Pušča
6. / Horvat Angela, Črnelavci - Pušča
7. / Baranja Emilija, Črnelavci št. 22
8. / Horvat Terezija, Črnelavci - Pušča
9. / Horvat Julijana, Črnelavci - Pušča
10. / Horvat Ignac, Črnelavci
11. / Kokaš Jožef, Črnelavci št. 62 - Pušča
12. / Horvat Jožef, Črnelavci, št. 61 - Pušča
13. / Horvat Stefan, Črnelavci
14. / Kokaš Helena, Črnelavci
15. / Šarközi Ignac, Črnelavci št. 30
16. / Baranja Matija, Črnelavci št. 29
17. / Horvat Julijana, Črnelavci, št. 52
18. / Horvat Ivan, Črnelavci, št. 59
19. / Šarközi Jožef, Črnelavci, št. 60
20. / Horvat Jižef, Črnelavci, št. 7
21. / Baranja Terezija, Črnelavci, št. 55.

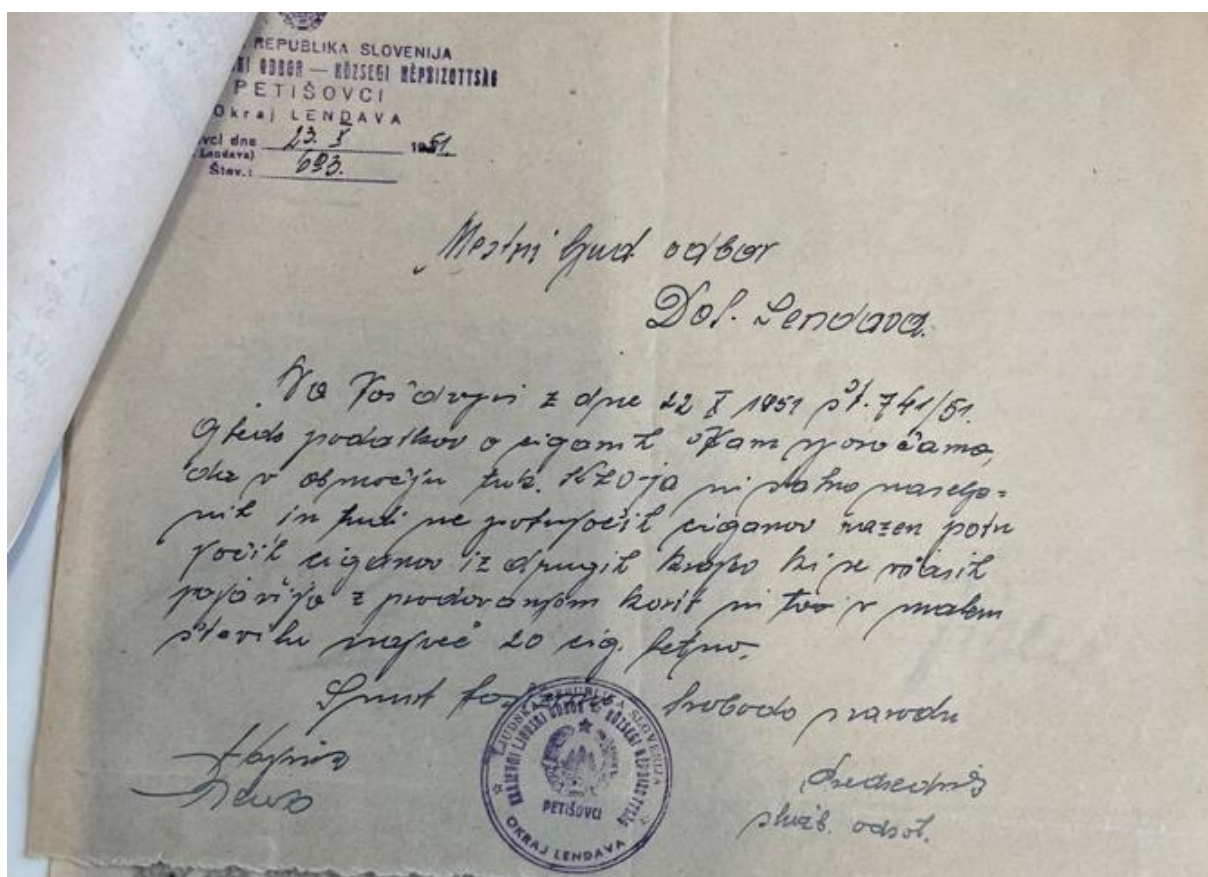
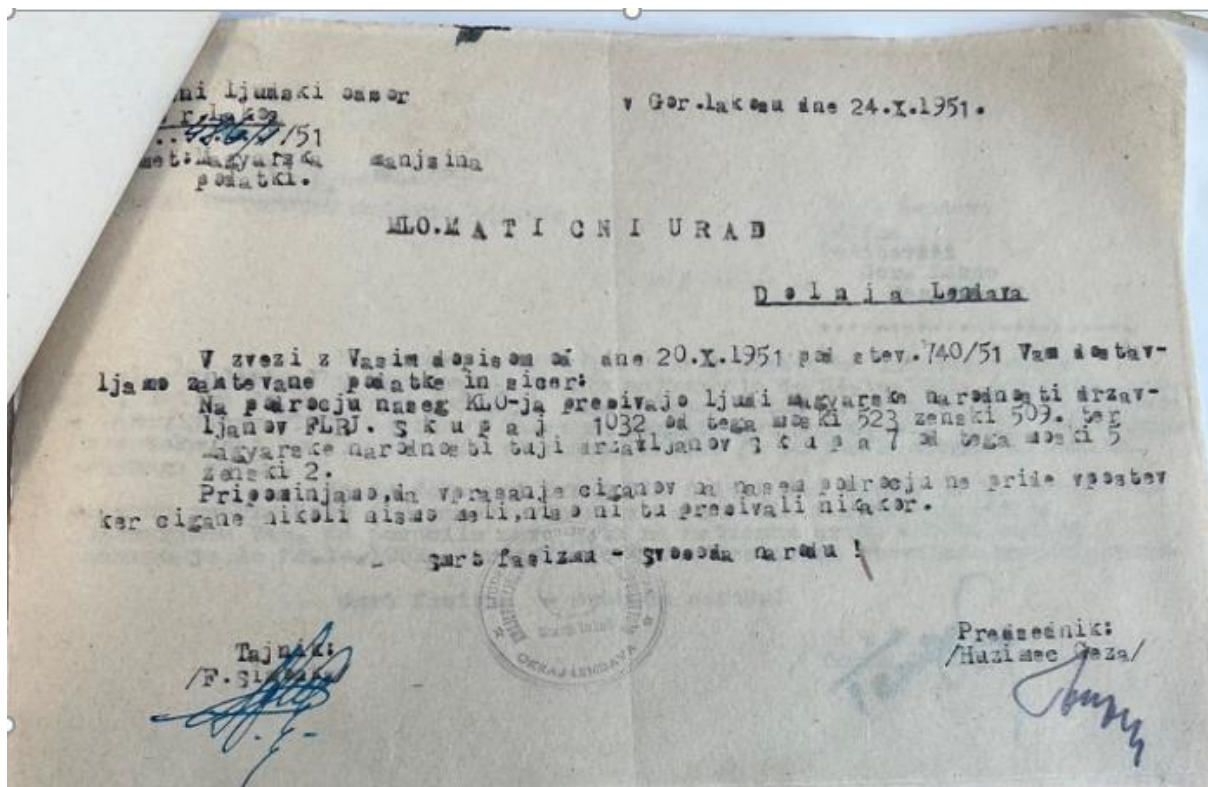
U t e m e l j i t e v:

Vsi navedeni so krivi, da niso redno pošiljali otrok v šolo in s tem povzročali škodo lastnim otrokom in naši skupnosti, ker bo s tem imela 21 analfabetov. Povsem obsojanja pa je vredno njihovo izsiljevanje od ljudske oblasti, češ, če boste našim otrokom dali obleko in obutev bodo hodili v šolo drugače pa ne. Med ciganske otroke je v preteklem letu bilo razdeljeno za cca 95.000.- blaga, tako, da je vsak ciganski otrok dobil vsaj po en komad obleke.

PRILOGA 9: DOKUMENT G (Podatki o Ciganih, Dolnja Lendava, 18. 10. 1951)

PRILOGA 10: ODGOVORI NA DOKUMENT G

Mestni ljudski odbor
Dolnja Lendava
Štev.: 1243/51.III.

Dolnja Lendava, dne 27. okt. 1951.

Predmet: Cigani - podatki

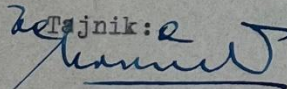
Državni matičar

v

Dolnji Lendavi

- Na Vaš dopis št. 741/51 z dne 22. okt. 1951 Vam poročamo:
- ad/ 1. V kraju Dolgavas, ki spada pod področje MLO-ja so stalno naseljeni cigani, ki pa se še niso privadili življenju na enem kraju, ter potujejo iz kraja v kraj.
 - ad/ 2. Stalno naseljeni sta dve družini z 14 člani družine.
 - ad/ 3. V kraj stalnega prebivališča naših ciganov prihajajo cigani iz NR Hrvatske tj. iz okraja Čakovec letno približno 14 po številu.
 - ad/ 4. Cigani ki prihajajo v kraj stalne naselitve naših ciganov se pri njih zadržujejo večjema po en dan to v poletnih dnevih. K nam prihajajo z vozovi, ter se pri nas ne naseljujejo v šotorih in ne v hišah.
 - ad/ 5. Glej toč. ad 1.
 - ad/ 6. Cigani naseljeni v Dolgivasi so vsi državljani FLRJ in LRS z bivšo pristojnostjo v občino Dolnja Lendava.
 - ad/ 7. Vsi cigani nastanjeni v kraju Dolgavas so vpisani v državljansko knjigo, ter jih vodi tuk. MLO kot svoje prebivalce. Ne vodi pa tuk. MLO ciganov ki prihajajo skoz leto v kraj stalne naselitve naših ciganov.
 - ad/ 8. Cigani v kraju Dolgavas živijo v rodbinah.
 - ad/ 9. Naši cigani se preživljajo s krajo, prosnjačenjem, ter prekupevanjem konj. So brez premoženja, posedujejo pa stalno konje in vozove s katerimi se prevažajo in prosnjačijo iz kraja v kraj. So na nizki stopnji kulturne ravni. Od vseh je le eden zaposlen, ki se pa ne udeležuje dela v sindikatih, ter ostalih ~~organizacij~~ društvih. Njegov odnos do ostalih delavcev je dober.
 - ad/ 10. Njihovo življenje se v mnogem loči od življenja ostalih vaščanov. Njihov odnos je vsled kraje in prosnjačenja, do ostalih sovaščanov slab. Med seboj se dnevno prepirajo.
 - ad/ 11. Glej toč. ad 9 in 10.

Smrt fašizmu - svoboda narodu !
za MLO:

Tajnik:
/Vertot Boris/

Predsednik:

/Ježek Ferdo